

KALANGYA

DÉLVIDÉKI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT
SZERKESZTI: HERCEG JÁNOS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA.

XIII. év.

1944. július 15.

7. szám.

TARTALOM

<i>Csuka Zoltán</i> : Délsziget	281	<i>Fekete Lajos</i> versei	299
<i>Dr. Korek József</i> : Kiegészítő ada- tok Zombor településtörténetéhez	284	<i>Bodroghy Szabolcs</i> : Pálosok Bodrog megyében	301
<i>Bencz Boldizsár</i> versei	286, 303	<i>Majtényi Mihály</i> : Rosztopcsin ge- nerális	304
<i>Laczkó Márta</i> : Testamentom ...	287	<i>Részlet Goethe Tassójából</i> Hodsághy Béla fordítása	310
<i>Bárdosi Németh János</i> verse ...	293	<i>Könyvek</i>	315
<i>Szászné Szappanyos Gabrielle</i> : Az örökség	294		

Cimlapképünk : Bácskai arató ünnep szépségei

K A L A N G Y A

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség irodalmi és kulturális szemléje

Megjelenik minden hó 15-én.

A szerkesztésért és kiadásért felel : *Blazsek Ferenc*, Ujvidék

Lapzárta minden hó elején

Mindennemű kéziratot, képeket, ismertetésre szánt könyvet erre a címre küldjünk :

Herceg János, a Kalangya szerke-ztője, Zombor Városi könyvtár

Gépirásos kéziratokat kérünk. A beküldött kéziratokat, képeket nem őrizzük meg és nem adjuk vissza

Minden cikkért szerzője felel

Központi ügykezelés, Budapest VII., Baross tér 15 (Tel. 426-921)

M. kir. postatakarékpénztári csekk számla : 54.897 sz.

Előfizetéseket, laprendeléseket, hirdetéseket a központi ügykezelés vezetője, *Csuka Zoltán* címére kell küldeni, Budapest VII., Baross tér 15.

Előfizetési árak:

Egész évre 20.— pengő, jogi személyeknek 40.— pengő. Egyes szám ára 2.— pengő.

Délsziget

Aznap már ismét átszállás nélkül lehetett közlekedni a HÉV vonalán, de az állomásokon mindenütt fekete zászlókat lengetett a könnyű júniusi szél. A fekete lobogók azokat a kalauzokat siratták, akik két nap előtt ezen a vonalon hősi halálát haltak. Az ablakon üszkös falomok, kettétörött gerendák huhogtak be, aztán vidám nyaralók következtek, hogy hirtelen megszakadjon a békebeli táj és leberetvált fák csúszasz karjai meredjenek az égre. Ittől még látni lehetett az út közepébe ültött bombatölcsér helyét, ha az ember jobban benézett a vidám fák közé, kis családi házak szomorú romjait látta. Aztán lassan szelídült a táj képe, minél messzebbre mentünk ki a földek közé, annál inkább a béke tájára jutottunk. Egyszerre csak kingilott a tájék, messzire futott a tekintet, senn messzi észak felé a budai hegyek lilás sávja húzódott, előttünk búzatáblák kezdtek sárgulni. Ekkor jutott eszünkbe, hogy ez helyénvaló dolog is, hiszen Péter Pál ünnepe vagy. Most már szabadon futott az előbb még lelassuló villanyvonal, beszaladt az erdőbe, mintha bújócskázna a nappal, vidáman kattogott a fák között; maga mögött hagyta a nagyvárost, minden rémségével és a kegyetlen képek tömegével. Zöld fák között futottunk, sokáig, az ember mélyen mellre szívhatta a friss, üde levegőt. Aztán egy kanyarodás és más vidék tárult elénk; a domb ülében, messzi lenn a királyi kastély, szemben velünk igen messze egy másik domb oldalán a rendház szinte aranyszínben ragyogó épülete. Már tudtam; annak a tövében vár a jóbarát, fehér reverendában, kék övvel a derekán. És a nyári nap ragyogásában, a csendes táj békességében akkor merült fel bennem először a régismert fogalom: Délsziget.

Igen; Délsziget, távolinak látszó és mesebeli táj, ahol úgy susog az erdő, ahogyan ezer éven keresztül Isten tanította susogni, úgy énekelnek a madarak

ahogyan legutóbb tán Szent Ferencnek felelgettek és úgy derül az égbolt, ahogyan ma egyre ritkábban látja a „modern“ ember. Két nap előtte gondoltam, amikor egy pince mélyén húzódtunk meg s tőlünk alig kétszáz méterre robbant a légi akna, megrázva a földet, tompa dördüléssel. Akkor a halál járt a közelünkben, éreztük súlyos lépteinek dobaját és azt lestük, vajjon mi sorra kerülünk-e?

Nem kerültünk. Most itt vagyunk és a júniusi nap bokázik fölöttünk a fehérén bodrosodó felhők között. Ilyet sem éreztünk azelőtt ez az érzés egészen új; mintha valaki sötét, dohos pincéből, kigyók és békák közül lépne Isten szabad ege alá és egyszerre fellelékezne; a halál völgyéből szabadultam, szívod be tudom, szívod be mélyen a szabadulás és szabadság tiszta levegőjét, lökd szét szívem a vért szabadon a testemben, nem kell attól félned, hogy a következő pillanatban esetleg már a felszakadt hús szörnyű kapuján zuhog ki a véres semmibe, a fekete megsemmisülésbe.

És olyan jól esett a jó barát hangját meghallani, mosolyának derűjét felinni és kezének meleg szorítását érezni. És jól esett véle együtt átbállagni a sínek fölötti, kikanyarodni a premontrei rendház hatalmas épületének még hatalmasabb térségre és érezni; hogyan emelik fel az embert, mint anya a kisgyermekét, ezek az arányok. Erdők mélyében a hatalmas palota, előtte a bátor térség és a térség közepén a nappal szembenéző középkori királyi férfitű lovasszobra.

Igen. Délsziget, gondolom, ahogyan a szemem körüljártatom az égre habzó fákon, ahogyan végigmegyünk az erdei úton, ahogyan a madarak énekét hallgatom s ahogyan csaknem egyszerre gondolunk mindketten, a barátom is, meg én is, a Délvidékre, gyermekkorunk tájaira, Palicsfürdőre, ahol nincsenek ugyan dombok, ahol más ugyan a táj arca, de a költészet valami titokzatos és mélysé-

ges ötök muzsikája ugyanebben a tónusban szól hozzánk, valahányszor ott vagyunk és valahányszor rája gondolunk. Erre gondolunk mind a ketten s lassan áthullámik rajtunk a Bácska képe; egy másik sárga tó, amely Szabadkánál kezdődik és aranyos hullámaival vonul a Telecskai dombokig, ott átlép álmódosba, a másik oldalon leereszkedik vidáman, átsuhan a csatornán és hullámzik egészen a nagy folyóig, amelyen túl felhabzanak az égre a Fruska Gora erdei. Lá-bunk itt járja most a gödöllői erdő útjait megilletődötten állunk meg egy hepehupás tisztáson; Erzsébet királyné vadászloka állott itten, mondja halkán és szelíden a barátom s mi a kandallóra gondolunk, amelyet egy romantikus kép aiaté nem sokkal előbb az iskola egyik fojgósóján láttunk. Már este van, késő este, az erdő fölött mint valami elszabadult furcsa léggömb, száll a hold, itt lenn a tisztáson titokzatosan suhognak a lombok; a lábunk alatt emelkedik és lesüllyed az ösvény; ime ez marad egy emberéletből, ez marad a dicsőségből, a földi szépségből: egy földmélyedés, amely lábunkat a sírra az örök sülyedésre emlékezteti. A fák között titokzatosan füttöngögetnek a madarak; talán ők tudják, mi a múlt és mi a jelen, talán ők tudják azt is, mi a jövőendő, amely sejtelmes órákon annyira egybe tud olvadni mindazzal, ami elmúlt. Örök emberi sors.

Csend van s késő este, mi még mindig az erdőt járjuk. Barátom lelkesen vezet és magyaráz; bemegyünk egy kis tisztásra, padok emelkednek rajta és a padok előtt a tanár asztala és széke, ime ilyen a nyári este sejtelmességében az erdei iskola. Aztán a rendház gyümölcsöse előtt lépdelünk nedűje nemsokára beér és ember gondolatokat táplál majd rajtuk. Aztán a fűvészkert titokzatos kis tavával, ezernyi mindenféle virág és növény és feljebb, egészen az erdő tövében sötét fészület rajzolódik ki a holdfényben; a temető fészülete ez. Körülötte alig nyolc-tíz sír. Nem borzongtok? Kérdi a barátom s mikor megkapja a fe-

leletet, kinyitja a kis kaput és besuhannunk a kis temetőbe; megbékélt papemberek, tanárok alusszák itt az örök álmot, várván a harsonát, amely majd az utolsó ítéletre szólítja őket. Csupa tanár-ember nyugszik az erdei hantok alatt, s nem messze tőlük egy kis diák is, aki szintén itt kapott helyet. Soha ilyen kedves és szép, megnyugtató temetőt, mint ez itten, az ember borzongva gondol a főváros nagy halágyáraira, ahol szinte futószalagon viszik ki a koporsókat, helyezik el a mindössze harminc évig tartó „örök nyugalomra“. Nemrég voltam egyik fővárosi temetőben, akkor hallottam, hogy minden harminc esztendőben változik a temető arca; akit nem váltanak ki az utódok, kiássák és tömegsírba helyezik. Pedig hát ott „halottkultusz“ is van, művészi faragású szobrok, pompás síremlékek. Mennyivel szebb és emberibb (majdnem azt írtam, istenibb) egy ilyen kis szerzetesi temető, ahol nincsenek szobrok, műemlékek, csak egyszerű fakeresztek és olyan csend, hogy az ember akaratlanul is imára kényszerül.

Halogatunk, elmélyedünk és visszafordulunk. Járjuk az éjszakai erdő útjait, amíg elfáradunk és lefekszünk.

Másnap ragyogó reggel s megint csak erdei séta. De milyen más most minden. Miné az ég felé áldozatra emelt ékszer, olyan a táj s míg végignézzük az iskolát, szüntelen az a gondolat gyötör; mi-csoda! nagyszerű környezet s milyen kár, hogy mindez, így épülettel, környezettel és emberrel együtt nem a miénk, hogy a mi dévidéki Helikonunkat is ilyen tájon rendezhetnének egyszer. Pedig van ott is szépség, van ott is alkalmas tájék s úgy nagghírteien Palicsfürdő jut eszembe, ahol már volt egy kezdődő Helikonunk, táborozásunk, vagy Magyarkanizsa, jószágos csoda-fürdőjével, vagy Baja a maga szépséges Déry-kertjével. Csak éppen az ember hiányzik, a jó barát, akinek a szíve tele van költészettel, bizakodással, telkesedéssel. Embernek és tájnak kell összetalálkoznia, hogy megszülessék valami nagy és szép dolog, mindig ez

a nagy összetalálkozás az, ami életet jelent, az élet továbbvitelét, magasra emelését, kiteljesítését. Anélkül az élet sem élet.

Igen, Délsziget, gondoljuk ismét mind a ketten, bár nem mondjuk, de érezzük, meri mind a ketten ismét a Délvidékről kezdünk beszélni. Szabadkai gyermekkorom jut eszembe, egy pirinyó park a vasútállomás mellett (azóta már eltűnt onnan) barátom Palicsfürdőről beszél, amelyről minden verset, minden írást érdekfodással olvas (Milyen kevesen énekeltek meg a délvidékiek közül ezt a pompás helyet!) És már arról álmodozunk, hogy össze. ha majd enyhül talán egy kicsit a sors szorítása, folytatjuk a nagy munkát, tovább visszük az örökséget, amit elhunyt társainktól kaptunk. És akkor egyszerre forcsa morgás ott a félhők között, egyre mélyülőbb. Felkapjuk fejünket, kicsit borzongva látjuk az elnyúló fehér sávokat és abban a pillanatban megszólalnak a szirénák.

De a táj nem változik, a madarak tovább énekelnek, a virágok úgy szórják színüket és illatukat, önfeledten, mint akik csak Istennek tartoznak felcélosság-gal, senki másnak. A bogarak is szédülten röpködnek a levegőben, mint akiknek csak egy a kötelességük és ez az élet fönntartása, a madarak is énekelnek és a természetnek ez a beszédesen is hallgatag megnyilatkozása elnyomja a motorok és szirénák bűgűjét is. Délsziget, gondolom ismét és keserűség önti el a szívemet, a

régi görögökre gondolok, akik bölcsességükkel és művészetükkel a természettel együtt éltek s akiknek egy Ikarosuk volt, az is megégette viasszárnyát és holtan bukkolt alá, mikor megpróbálta a lehetetlent . . .

Azóta az ember nagyot „fejlődött“ a technikában és másfajta szárnyakat készített magának. Minden jel arra mutat azonban, hogy mostani tragédiája sem-miben sem különbözik a hajdanitól.

Fönn állunk a csillagvizsgáló erkélyén és féltő aggodalommal meredünk a messzibe, ahonnan tompa és mély dubbanások hallatszanak. Fölöttünk a nap nagyog, de aztán hirtelen viharfelhők kerekednek. Az ég megdörren, de ez a dörrenés olyan megnyugtató. Csak Szent Péter görgeti a hordait, békésen és romantikusan: Aztán egyszerre megered a meleg nyári zápor. A fák millió levelén zúgnak az esőcseppek, mintha hegyi patuk szaladna.

„Fiaim, csak énekeljetek“ — jutnak eszembe a sorok. A délvidéki Kosztolányi már így mondotta, egy kicsit féltékenyen és szkeptikusan; „daloljatok együtt, fények, fejedelmek, szellemfejedelmek... költők, légvár katonái“ . . . Igen, a természet tanítása mindennél nagyobb, költők, énekeljetek, ti hozzátok a jövőndöt!

A nap kibomlik, mint fényes, fehér zászló. Az erdő felharsan, akárha győzelmi induló lenne. Délsziget . . .

Csuka Zoltán

Kiegészítő adatok Zombor településtörténetéhez

Muhi János a most megjelent Zombor története c. munkájában hangoztatja, hogy Zombor környékén sohasem végeztek rendszeres régészeti ásatásokat, ezért a szórványként előkerült aránylag gyérszámú lelet csak úgy alkalmas történelmi következtetésre, ha az ország más területén talált pontosan meghatározott tárgyakra támaszkodva, adnak felvilágosítást a leltűnt korok történetére.

Valóban igaza van Muhinak mikor azt írja, hogy a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat tagjai akik számos helyen végeztek nagyméretű ásatásokat saját székhelyüket Zombort mostoha sorshoz részesítették. A hiányos régészeti kutatások következménye, hogy Zombor településtörténetét a rendelkezésünkre álló emlékek alapján nem lehet megírni, csupán adatokat lehet közölni. Végsőleges formába öntve Zombor településtörténete még hiányos lesz és az elkövetkező rendszeres kutatás eredményeinek figyelembe vételével egészen új megvilágításba kerül. Amíg kellő anyag nem áll rendelkezésünkre minden ilyen irányú munka jószándékú kísérlet lehet csupán.

Az eddig előkerült régészeti leletek tanúsága szerint Zombor területén a neolitikum végén jelenik meg az ember. A Bácskai Múzeum Zombor—Bajsa—Duboka lelőhelyről őriz péceli (bádeni) kultúrába tartozó leleteket. Nem nagy anyagról van szó, de a további kutatás biztos eredménnyel kecsegtet. A lelet tanúsága szerint tehát a Krisztus előtti III. ezred közepén már lakott volt e hely.

A péceli kultúrát hordozó nép — legalább is egyes területeken — már ismerte a rezet, de nagy értéke miatt csak ékszer gyanánt használta. Krisztus előtt 1900 körül a réz és ón vagy antimón keverékéből születik meg a sokkal erősebb bronz, melyet a bronzkori kultúrák terjesztenek el. Ennek a kornak korai emlékeit eddig még nem ismerjük a város területéről. A késő bronzkort a bükkszállási

lasi sírlelet képviseli, melyet 1943-ban tártak fel a repülőtér építése alkalmával végzett földmunka során. A lelet két agyagedényből és egy diszített bronz fokosból áll.

Zombor—Sáponyán és Bukováczon a mai Bükkszálláson a korai vaskorba nyúlik vissza a település. Sáponyán a Bikár-szálláson találták azt a bronzleletet, amelyet Frey Imre szóvá tesz a Zombor történetéről írt tanulmányában. Bukováczon ebbe a korba tartozó két urnát találtak, melyet a Bácskai Múzeum őriz 3360, 3361, leltári szám alatt. Mindkét lelőhely népe már ismerte a vasat. E leletek kora Krisztus előtt a X—IX évszázad; a kultúra hordozója az illírség.

A fiatalabb vaskort egy Zombor belterületén előkerült edény, a külterületen a bükkszállási edények, a bezdáni-úti és a gradinai szállásoknál talált kelta pénzek képviselik. Valamennyivel foglalkozik Frey Imre az említett tanulmányában. E gyérszámú lelet is mutatja, hogy Krisztus előtt kb. 400-tól időszámításunk kezdetéig is volt település Zombor területén.

Krisztus születése táján jelennek meg Magyarországon a szarmata-jazygok. E nép hullámának áradata a megye szélhelyére is eljutott. E korban temetkeztek a Gombos felé vezető vasút mentén a Mosztonga patak egyik nyúlványa mellett emelkedő halomba. Frey szerint a Mérő téglagyár, Thim téglalevelet és a Szemző kerttel szemben lévő téglatelepen is kétségtelenül kimutathatók a szarmaták emlékei. Mind a négy lelőhelyen csak a temetőre van biztos adatunk.

Nagy lépéssel vitte előbbre a szarmata kór lelőhelyeinek kutatását a Magyar-út mentén most napfényre jutott szarmata telep. Lelelőhelye az a mintegy 200×120 méter kiterjedésű halom, amely a Mosztonga partján van. A még most is tartó úttávtágási munka során 15 méhkas formájú agyagkitermelő, majd hulladék

befogadására használt gödröt és 6 lakóházat bolygattak meg.

A Magyar-úti telepen a szarmata kor háztípusának egy újabb formáját találtuk meg. Nagyméretű átlag 3—4 méter közötti alapterületű, megközelítőleg kerek alaprajzú, 150—200 cm. mélységű méhkasformájú gödröt ásott a telep lakója. A gödör egyik sarkában a házalap szintjénél 50—80 cm-rel magasabb szintben kerekalakú kemence állott. Tűzpadja letapasztott és kiégetett. A ház alapja egy esetben volt csupán letapasztva, többinél az alapot csak a simára egyengetett föld jelezte. Pontos megfigyelések hiányában nem tudjuk rekonstruálni a tetőszerkezetet, de az alaprajz formája azt mutatja, hogy a tetőszerkezet megegyező lehetett Marcus Aurélius császár diadalívén ábrázolt köralakú nádtetős szarmata kunyhókéval. A Magyar-út mentén elterülő telep az első az országban ahol jogosan beszélhetünk szarmata faluról. A jasygok a temetőikben eltemetettek számából ítélve nem alkottak nagyobb települést, hanem sok helyen hagyták hátra emlékeiket szétszórt település formájában. Ez az oka, hogy Zombor területéről eddig már 5 biztos lelőhelyről ismerjük hagyatékukat.

A hunokkal beköszöntő nagy népvándorlás korából mely egymás után zúdítja népeit Magyarországra, a zombori határból csak a Kukula téglagyárból maradt fenn emlék. Az ott talált gazdag mellékletes csontváz a VII. század utolsó évtizedeire datálható és fajlag az avarokhoz tartozott. A népvándorlás kora Zombor múltjában eddig a legesélyesebb számban van a leletek közt képviselve, pedig egészen biztos, hogy a terület rendszeres kutatása éppen ebből a korból igen sok lelőhelyről adna anyagot.

Amilyen szegényes Zombor a népvándorlás korából származó emlékekben, ugyanilyen szegény az árpád-kori leletekben is. Okleveleink a helységek egész sorát említik, de még a helyüket is alig tudjuk megállapítani. Az Árpád-házi uralkodók idejéből eddig az éremlele-

teken kívül más régészeti emléket alig ismerünk.

Feltűnő ez már azért is, mert a mohácsi vészt megelőző időkből több leletet ismerünk.

A város belterületén a Kukula téglagyárban és a Flórián utcában XV. századbeli leleteket találtak, melyek a zombori múzeumban vannak. A leletek telep-
re vallanak, tehát egészen biztos, hogy az emlékek a középkori Czobor-Szentmihályból valók. A két lelet tanúsága szerint Czobor-Szentmihály a mai Zombor helyén állott s ezzel Zombor névadójának helyzete végleg nyugvópontra jutott.

Zombortól északkeletre a középkorban egy Sáp nevű falu állott. Okleveleink főleg az Anjouk idejében említik, amikor az óbudai káptalanhoz tartozott. A XV. század elején elpusztult és neve csak a török hódoltság korában tűnik fel újra az elszlávosodott Sáponya alakban. Az okleveleinkben említett Sáp a mai Sáponyával azonos és ezt az ott talált leletek is igazolják. Bár az előkerült régészeti anyag nem alkalmas arra, hogy korukat egészen szűk időhatárok közé szorítsuk, kétségtelen, hogy a török hódoltság előtti időből származik.

Általános magyar régészeti szempontból is figyelemre méltó eredményeket hozott Zombor területén az első nagyobbatásat amelyet a Horthi Miklós Tudományegyetem Embertani Intézete végzett 1943-ban Bükkszálláson. A repülőter munkálatai során mintegy 150 sírból álló temetőt tártak fel. A temető kora a sírokból előkerült mellékletek és érem (II. Ferdinánd 1637) tanúsága szerint a XVII. század. Bükkszállást régebben Bukovácznak hívták, de ez csak török hódoltság után keletkezett s így a feltárt temető nem tartozott hozzá. A mai Bükk szállási határban a török hódoltság alatt még volt egy Szelenese nevű település, amely mint tudjuk 1703—1711 között pusztult el. A feltárt bükkszállási temető minden valószínűség szerint ehhez a Szelenese faluhoz tartozott. További kutatás lesz hivatva eldönteni, hogy a középkor-

ban szereplő Szöllős (Zewlews) azonosítható e Szelencse nevével.

Kétségtelenül középkori település van a Paphíd közelében a Kliszának nevezett dombon. A helyszíni szemle és a próbasátások folyamán tett megfigyelések minden kétséget kizáróan bizonyítják, hogy itt a mohácsi vérszt megelőző időkhöz templom állott. A földig lerombolt templom helyét biztosan jelzik az ott található téglatöredékek és az azt körülvevő temető sírjaiból előkerült csontvázak. A templom környékéről a XV. századból származó kályhaszenetek hoztak be a múzeumba, melyek a falu települési helyét mutatják. A tervezett ásítás sok nyitott kérdésre fog fényt deríteni, de már most is biztosak vagyunk abban, hogy a kliszai település már az Árpádok korában megvolt — éppenúgy mint ahogy a zentai paphalmon tapasztaltuk — noha a történelmi források mint falut csak a XVI. század első évtizedeiben említik először.

Utolsónak említjük a Wámoscher—Kruspér szálláson talált leleteket. Innen való a Bácskai Múzeum legszebb középkori telepényaga, mely mintegy 80 fém tárgyát foglal magában. Kora több évszázadra kiterjed. Gombosvégű sarkantyúi az Árpád-házi királyok uralkodásának utolsó harmadából származnak. A lelet egyes darabjai a XVII. századból valók. Kruspér szálláson a leletek tanúsága szerint XIII. század végétől a XVII. századig volt település.

A fent vázolt leletekkel kimerítettük mindazt amit Zombor múltjáról régészeti megvilágításban eddig ismerünk. Mint látható hézagos és kevés a régészeti anyag; ezeket is egy-két lelőhelytől eltekintve még az első világháború előtti időkből a Történelmi Társulat munkájából ismerjük. A Délvidéken a régészeti kutatásoknak az a nagy fellendülése, amelyet az elmúlt két évtizedben az anyaország területén tapasztalhattunk, a 22 évi jugoszláv uralom miatt természetesen nem következhetett be. Magától értetődő dolog, hogy mikor az ősrégészet és a népvándorlaskor régészetének tőlük tá-

voleső kutatása is pangott ezen a területen, akkor szó sem lehetett a honfoglalás és a középkori emlékek feltárásáról, mert ezzel a hivatalos politikai hatalom saját történelmi megalapozatlanságát lett volna kénytelen elismerni. Pótolni fogjuk a két évtized kényszerű elmaradását és mint ahogyan Zenta valamennyi középkori településének helyét már eddig is pontosan megállapítottuk s közülök egyet fel is tártunk, úgy rövidesen sor kerül a megye-székhely határára, hogy Zombor középkori településtörténetének képét minél hamarabb teljesen tisztán megrajzolhassuk.

Szeged, 1944.

Dr. Korek József

EMBERÖLTÖN TUL

*Uram mutasd meg velem-szándékod:
adjál csak egy tü-lyuknyi ablakot,
kikémlelnem a nagy élet-utra,
melyen kis batyummal ballagok.*

*Kikémlelnem a nagy élet-utat:
az út vége árokba hol szakad.
boldogságból, csókból, földi jókból
kisér-e odáig szolgál-had.*

*Vagy gaz és gyom verte fel tévább is,
vagy itt van már közvetlen a vége
az ablak alatt — egy lépés még tárt
és hullok, zuhanok a mélybe...*

*Bomba ássa-e azt a mély árkot,
kő-fal törmeléke temet-e be
s figyelem-e őriöngő tiszta ésszel:
mentség vagy halál közeleg-e.*

*Vagy derős és napsugaras végig
az út. Az én utam máttól végig
s gyémánt-kavics ropog talpam alatt
egy irdatlan szép messzeségig.*

*Uram mutasd meg velem-szándékod:
adjál csak egy tü-lyuknyi ablakot,
kikémlelnem a nagy élet-utra,
melyen kis batyummal ballagok.*

Bencz Boldizsár.

Irom ezen írásom Grosztin, az 1649-ik esztendőben, az Urnak abban az esztendejében, amikor bőséges áldás köszöntött a földre. Míg az elmúlt esztendőekben igen megfogyatkoztunk borban meg gabonában, ez év ugyancsak bőséges aratást adott buzában, gyümölcsben, mindenmű termésben. Magtáram! csűröm szüntől, pincém az utolsó férőhelyig teltek. Október vagy, meleg napsugaras október, amilyenre emberöltő óta nem emlékezem. Pedig módomban volna, mert évekkel is meg jó emlékezéssel is megáldott az Ursten. Ma már a 81-ik esztendőt taposom, s nincs az a számdó, ispan vagy tisztartóféle, aki túljárhatna az eszemen, ha jószágról, termésről bármennyű vagyoni elszámolásról esik köztünk a szó. Kéves ilyenkor ember van köröttem, azok is testben avagy lélekben rokkantak. De engem megkimélt az Ur kegyelme, noha nem kívántam sem a hosszú életet, sem a bőségben eltöltött napok sorát.

Sokan mondogatják is. Nagy Farkas Pált ugyancsak kedveli az Isten. Mert hogy szép lánc földjei sorakoznak egymás mellé népei megfórnek egymással, nem elégedetlenkedők, hanem hogy dolgozók, urtisztelők és mindenképpen kezébe járnak gazdálknak. Harmadik feleségét temette a múlt tavaszon, aztán őt magát soha még csak meg sem érintette a betegség. Amikor gyilkos kór pusztított a vidéken, megtizedelven a környék népét meg túlaidon családját is, hozzá még csak a kór letele sem jutott el. Lányait főköttő alá iuttatta, még pedig módos, jócsaládu fiakhoz, fia embernevi emberek, aztán nem szorulnak rá, hogy apjuk földjére lopakodjon a tekintük, mert hogy kegyében vannak a királynak a szaporodnak, tehetősödnek jócskán. Ezt mondják és így is vagy. Ha irigyek, ha barátok mondják, csak rájuk kell hagynom, mert igazat mondanak. Hosszu, szép öregséget éltem, s ha kívülről tekintik ezeknek a napoknak sorát, s különösen, ha az Istentől meglátogatottak nézik, hát igazságuk van, ha irigykedő sóhajtásra nyílik az ajkuk. Dehát ugy van ezzel is az ember, mint a szép, barnapiros almával.

Veszem a kezembe, nézem. Piros bőrén elcsuszlik a napsugár, apró levélke zöldel a kurtára vágott szárnál, garatomban már érzem is édes, savanykás zámatát, aztán hogy felválnám, nem serceg a késem alatt, nem fut be husába gyors serceléssel a bicska, mert hogy férges, romlott. A szép barnapiros, fénylő héj rothadást takar.

81 esztendő sultam a tavaszon, hatvan esztendeje hordom hát a lélek férgét, s nincs az a gyümölcs, amelyet alomra vetnek, hízaló disznónak halitanak, mint jobbra már nem érdemest, amit belső baj jobban megrothasztott volna, mint az én bensőmet. S inkább sujtó, mint áldó volt a kéz, amely engedte, hogy fiut, leányt, kedves s kevésbé szeretett feleségét föld alá takarjak, én, aki 1588-óta, Ferhát bég fogságából való eltávozásom óta, jobban óhajtottam a halált, mint a legragyogóbb életet.

Igen, 1588 volt. Akkor már három esztendeje viseltem a rabság terhét. Mert hogy a Ferhát budai pasa szép összeggel tisztelte meg fejem, s heder létemre is, 300 arany váltásdíjjal, egy pénzzel sem kevesebbel, 300 arany pedig sok pénz volt, nagyon sok. Hiába multak hát a napok, hetek, fordult észbe a nyár, tavaszba a tél, hiába ment a sok kérő irás, üzenet, se testvérbátyáim, se hugaim, se módos rokonságom nem igyekezett a váltásdíj megfizetésére. Még anyám is csak sopánkodni tudott. Biztató szó alig bujt meg panaszokdó, a rossz időket, bajokat emlegető sorai között. Pedig hogy vártam a pénzt, az írást, a küldöncöt, az üzenetet. A pénz nem jött, az üzenet, a levél meg gyérült, fogyott az idő mulásával.

Mikor láttam, hogy a napok multával a remény is fogy, szökni akartam. De a három esztendő alatt még csak a lehetősége sem akadt a szökésnek.

S akkor hívott maga elé Ferhát pasa.

— Már három esztendeje lesz a tavaszon, hogy itt időző nálunk, — mondotta — Pedig valahogy úgy lehet, hogy otthon nagyobb kedvvel foglalatoskodnál, ugye?

— Ugy van valahogy — mondtam. — Dehát nem magunk intézünk a magunk sorát.

— A tieid intézhetnék a tieidet, ám úgy látszik, nem igen sietnek.

— Sokra taksáltad az én árva' fejem, nagyságos pasa. Ez a hiba. Mondtam én már régen, hogy kicsiny személyiség vagyok én ekkora összegre.

A pasa elmosolyodott. Vidám is, kedves is volt a mosolya. Igen jól bánt ő velünk, miatta nem igen lehetett okunk a panasznra. Ugy elbeszélgetett velünk, nincstelen, tetszésére bízott árva foglyokkal, mintha csak rendben való társai letünk volna, nem volt az a török nagyur, akihez kedvesebben, szívesebben szólhatt volna, mint ahogy hozzánk szólt. Ezért is mertünk alkudozni véle. meg hízkelkedő őszinteséggel elmesélni, ami szívünkön feküdt. Ha elfogott bennünket a keserűség, ha erősebb szó tévedt ajkunkra, meg nem haragudott. Megértő volt és nyomorult helyzetünkben együttérző. Olykor még vigasztalt is, máskor meg kedves mosollyal csitította bánatunkat. Most is mosolygott.

— Azt csak bizd rám, fiam — mondotta. — Mi azt jobban tudjuk, kinek mennyi fér meg a bőre alatt. Ha akarnák, megfizethetnék. De úgy van az, hogy aki egyszer eltávozott szerettei köréből, azt az atyafiai hamarosan elfelejtik. A távolság meg az idő, fiam, emberi méreteken felül emelkedő hatalmak. Nem romlott meg bennük a szeretet, ott él az, csakugy, mint annak előtte élt. De a távolság, az idő fátyolt vont köztük. Elmentél harcba, többet voltál távol, mint otthonodban. Megszókták. Feleséged, gyermeked nincs. Testvér, fátya, rokon kevésbbé érzi hiányodat. Hiszen míg harcba időztél, akkor sem voltál köztük. Most hogy rab-ságba jutottál, csak olyannak látják, mint ha most is portyáztatnál valahol. Csak úgy.

Hát így volt. Ezt mondta. s bizony nem tartozott a kevés eszűek közé.

— Na, de ha most egyszerre visszatérnél köztük, mi lenne akkor. Ha mondjuk, most úgy négy-öt óra ugra körülben időznél? Ha látnának, örülhetnének neked? Nap nap után otthon szorgoskodnál, reggel velük kelnél, este velük nyugodnál, mi lenne akkor?

Csak zavarodottan néztem. Nem tudtam, hova akar eljutni az ilyen beszéddel.

— Nem értelek, nagyságos pasa.

Mondd világosabban. Haza akarsz küldeni?

— Haza.

— Hogy menjek, szedjem össze magam a pénzt?

— Hogy menj és szedd össze a pénzt.

Sok volt egyszerre. Hihetetlen, váratlanul jövő. Megzavart. Hirtelenjében felni sem tudtam, csak álltam zavarodottan, s oda kellett támaszkodnom a falhoz, mert valami erőtlenség gyöngítette el lábamat. Nyitottam is szóra számat, meg nem is.

A pasa látta gyengeségemet, s mert részvétet érzett minden emberi gyarlóság, gyöngeség iránt, elbocsátott.

— Menj most! — mondta — Három nap múlva majd újból hivatlak. Addig gondolkozz felőle.

Három nap hosszú idő. Aki pedig meghosszabbítja az éjszakákkal, annak még hosszabb. De sem az éjtszaka, sem a nappal tépelődései nem tudták megérlelni elhatározásomat. Hogyan is tudták volna. Hiszen nem voltunk mi módosak, hogy csak úgy előszedhettük volna a ládafiából az aranyakat. Hát még száz számr! Aztán meg, honnan tudhatná az, aki három esztendővel annak előtte lépte át a háza küszöbét, hogy milyen világ is van otthon lévők között. Hátha igazságuk van, amikor panaszt panaszt ér a levegőben, amikor rossz időket, bajokat, csapásokat emlegetnek. Nekünk, árva foglyoknak, csak megkeseredik az ilyen írásoktól a szájunk széle.

— Nem akariák, — hajtogatjuk — Itt hagynak minket veszendőben. Mert ha akarnák, igaz szívvel akarnák, még a föld alól is előkaparnák akkor azt a pénzt. Akkor nem írának rossz időkről, bajokról, hanem még vigasztalának, meg biztatgatnának.

Mert hogy az ilyen írásokat csak kifogásnak vettük. Ürügynek a pénz megtagadására. És én csakugy, mint a többiek. De most, amikor mód nyílt a távozásra, most mégis halványodni kezdett bennem a kétség.

— Hátha mégis igaz a szavuk? Ha csakugyan vész tizedelte a barmokat, martalóc had dézsmálta a falvakat, ha nincs, még a föld alatt sincs. Akkor nekem sincs. Akkor az én szavam, az én je-

lenlétéem sem tud különb csodát művelni, mint az övék.

Máskor meg bizakodás öntött el, s így hánykolódtam, kétség és remény között.

Volt közöttünk egy szomorú szemű magyar rab. Ninctelen. Árva gyerek, se apja, se rokonsága. Csak egy jegyese vagy fiatal asszonya valahol Bács földjén. De az se valami tehetős. Nem is volt a fiu fejére díj tűzve, a pasa csak azért tartogatta, mert hogy igen meleg hangon énekelgetett, meg hogy értett az minden-fajta muzsikához.

— Elkel az ilyen — mondta a pasa — megvidítja a többieket.

Ez a legény már azóta szemmel tartott, hogy a pasától visszajöttem. Sokszor magamon éreztem pillantását. Nézett, elfordította a fejét, meg megint rám pislantott. Mintha csak mondani akart volna valamit. Egyszer aztán gondolt egyet, s odaheveredett mellém. De szólni akkor sem szolt. Csak feküdtünk egymás mellett szóltanul, ki-ki a maga gondolatával törődve. Egyszer csak látom, hogy megint rajtam a szeme. Ránéztem erősen, s ekkor csak megszólalt.

— A pasánál voltál? — kérdezte.

— Ott.

— Hivatott?

— Azt.

— Hogy hazabocsásson?

— Hogy hazabocsásson.

Elhallgatott, aztán csak megint rám nézett.

— És te?

Felvontam a vállam.

— Mennyit kéne összeszedned?

— Háromszázat.

Sok volt a háromszáz, nagyon sok. Ő is elhallgatott tőle. Kis ideig feküdt melletttem, aztán megint félkönyökre ereszkedett.

— És mennyi időre? — kérdezte.

— Nem mondta.

Most már beszédesebb lett.

— Menj csak. Ha elenged, menj. És két hónapot kéri. Megérkezett után való két hónapot. Ha jó szerencsével jársz éppen aratás időre látod viszont a tiédet. S ha soha máskor, aratás után biztos összeszeded, amit kérnek. Mert ne gondold te, hogy üres kézzel kell majd visszajönnöd. Ha már egyszer otthon vagy, el nem engednek maguk közül. Ha zálogba, ha

örökön adják is a részedet, a pénzt majd előteremtik.

— De sok az, nagyon sok — mormoltam.

— Sok, de megdolgozol érte. Hazamész és dolgozol. Leszolgáod az erődél, a két karoddal. Itt meg csak elsenyvedsz. Aztán meg, ha nem tudod összekaparni, mi károd támad? Csak visszajöhetsz megint. Mit vesztenél vele, hogy otthon voltál? Legfeljebb megtudtad, hogy hiába vagy nem hiába szidtad a szivtelen-ségüket. Ha csak a bizonyosságért mész, akkor is megéri.

Hiszen igaz ez. Még vissza lehet jönni. Nehezebb szívvel, ólmosabb lélekkel, de vissza lehet térni megint.

— Aztán ha mennél, ha úgy határoznál, hogy mész, engem kéri kezessül magadnak. Az Isten is megáld érte. Mert hogy ilyen ninctelen szegényt egyet sem találsz közöttünk és olyant se, akinek jobban égne a lelke az otthona után.

Eddig még soha sem beszélt magáról. Ha bánata volt, nem panaszkodott, legfeljebb csak az éneke panaszkolta faldalmát. Nem is tudtunk felőle egyebet, csak hogy valami asszonyféle után vágyakozik. Most azonban megoldódott a szava.

— Kicsiny ház csak, parányi. Éppen hogy megfordulhatsz benne. S a föld is csak annyi körülötte, hogy két embernek elegendő. Két embernek, akik szeretik egymást. Mert azok nem panaszoják fel egymásnak, ha meghasadozott a ködmönük, ha gyér és füszerezetlen az étük. És mert csak azokban él a remény, hogy erős karuk, szívós munkájuk, egymásért dolgozó serénységük nyomán kalászbá hajlik még a só kimarta föld is. És látod, testvér, egy sorsra jutott testvér, azért a földért, azért az asszonyért véresre járnám a lábam. Dehát hogyan? Miből? Az én fejemre a nagyságas pasa még csak váltságdíjat sem tűzött. Mert én csak amolyan énekelgető, másokat mulattató rab vagyok. Nektek legalább reménységtek van. Nekem az sincs. Hát ezért kérék az Ur nevére, hogy engem válassz kezessül. Az Ur nevére meg az én asszonyomnak, Balogh Annának a nevére. Mert hogy ő engem, reményt nem veszve, bizakodva, egyre hazavár.

Ugy ömlött belőle a szó, mint ahogy annak előtte eltöltötte a némaság. És ad-

dig beszélt, rimámkodott meg nógatott, míg megérlelte bennem az elhatározást. És már tudtam, hogy megyek, akkor is megyek, ha azzal a tudattal teszem a lábam a hazai utra, hogy hasztalan megyek.

Az egyezség már gyorsan ment. Két hónapot kértem, odaérkeztem utáni két hónapot. Megadta. Kérdezte, van-e kezesem és ki az. Mondtam, hogy Sós Gergely. Csak biccentett rá a fejével és már hívatta is maga elé Gergelyt. Hogy előtte állott, jól megnézte, úgy mintha soha azelőtt nem látta volna. Aztán rám vetődött a tekintete, majd újra Gergelyre.

— Ezt az embert, Nagy Farkas Pált, három esztendő óta rabomat. Kezeség fejében hazaengedem. Két hónapnyi időt adok néki, hogy a fejére számlált háromszáz pengőt összeszedje és azzal ide visszatérjen vagy maga helyett a pénzt ideküldje. A két hónapot megtoldom még az uttal. Nagy Farkas Pál igaz hitére fogadja, hogy a pénzzel vagy a nélkül 90 nap leforgása alatt itt leszen megint. Kezesnek maga helyett pedig téged választott. Elfogadod-e?

— Elfogadom.

— Jobbkezed ujjára?

— Jobbkezem ujjára.

— Két halló füledre?

— Két halló fülemre.

Ferhát pasa bólintott.

Jól van — mondta — Légy ujjaidal, füleiddel a kezesé. És ha megtér a fejére tűzött aranyakkal, megérkezte után egy évre te is szabad vagy. Mehetsz, ahova vágyad vezérel. De ha a 90 nap elteltén nem érkezne vissza, jobb kezed négy ujját s a muzsikát halló, muzsikában élvező két füledet vágom le érette. Megértetted? vállalod?

— Értettem és vállalom.

— Te is?

— Én is. Ugy vállalom, hogy két hó leforgása alatt leszek itt. Te ugyan, nagyságos pasa, megtoldottad a kért két hónapot még eggyel, de én hamarabb itt leszek. És ha Isten kegyelme rám süt, pénzzel, ha nem, úgy pénz nélkül. Vagy így, vagy úgy, de visszajövök mindenkép.

— Most már a te dolgod. Ha a pénzzel megváltod magad, Sós Gergelyt is megváltottad. Ha nem térnél vissza, Sós Gergely fizet a hitszegésedért. Mert hogy most már ő felel te érted. És a te dolgod,

hogy milyenné tedd Sós Gergely életét.

Aratás volt éppen, hogy hazaértem. Amerre mentem, csak úgy hajladozott az áldás. Annyi termés volt igérőben, mint régóta már. De az enyémeiket sirva, gondban találtam. Édes szülőanyám haja őszbe csavarodott, hugom, ángyom szemében reszkető félelem tanyázott. Gyülelész martalóc hadak járták a vidéket, azok ijesztették meg az asszonynépet. A férfiak, két tölem idősebb bátyám, Gábor öcsém meg ki erre, ki arra. István bátyámról meg már egy hete szót sem hallottak. A rossz hírmondók úgy emlegették, hogy maga futott a vesztébe, aztán most már török rab ő is, váltságdíjért rimámkodó török rab. Ugy is volt. Még körül sem néztem igazában, máris láttam, hogy Sós Gergely ugyan hiába várja, hogy az én általam fizetett aranyak révén látja vissza asszonyát. S Ferhát pasa is várhatja azokat a fejemre tűzött aranyakat. Kifosztottak, szegények voltunk, még a legidősebb Farkas fiu fejére számolt 250 aranyat sem tudtuk volna előteremteni, nemhogy a fiuk sorában annyira hátul baktató jómagamét. Amikor szóbaloztam, anyám csak tördelte kezét, az asszonyok meg zavarodottan néztek össze.

Hiába, ahol nincs, onnan nem lehet szerezni. István bátyám számára sem volt, számomra sem. Mehettem vissza. De minek siettem volna! Aratás volt munka ideje. És férfiember egy se a családból. A helyett, hogy nekiindultam volna, segitettem nékik. Hiszen nékem két, s ha Ferhát pasa szavát szóról szóra merem, három hónap eltelte után kellett csak a pasa előtt megjelennem. Igaz, hogy azt fogadtam, hogy még a két hó leforgása előtt visszatérek. De akkor még nem tudtam, hogy nincstelenül, reményvesztett, örök rabként kell visszatérnem. Így meg kár lett volna, sietnem. Azt még a pasa is megnevette volna, ha ilyen esetben is siettetem a napokat. Ha pénz van a tarsolyomban, az más. Akkor Sós Gergelyért megyek. Az ő szabadulásáért, az ő napjainak megrövidítéséért. Annak a Sós Gergelynek a szabadulásáért, aki fülvél, ujjával vállalt értem kezeséget. Nem siettem hát, hanem belevetettem magam a dologba. A munka meg jól esett. Eltöltötte előlem a sok fájó gondolatot és nem adott időt a tépelődésre. Sok volt a teendő, én meg még megsokszorosítottam.

tam, hogy miről fáradtabban, minél agyonhajszoltabban térhessek nyugvóra. Csak úgy égett kezem alatt a munka. Két embernek valót dolgoztam, ha nem hármat. De jó volt ez, mert elfeledtetett mindent. Sós Gergelyt, Ferhát pasát, el a házunkat, családjunkat, nehéz szomorú helyzetünket. s azt a gyötrelmes, reménytelen jövőt, ami reám várt. Nem gondolkodtam, de a napokat sem számoltam. S mire észbe kaptam, az időm nagy része lejárt. Már lassan készenlődnöm kellett volna. De ezt a készenlődést napról-napra halogattam. Ha lefeküdtem, most már nem lehettem olyan halálra fáradt, hogy ne éregetett volna a tudat, mennem kell már, itt az ideje, hogy felkészüljek. És én mégis toltam egyik napot a másik után. És ekkor történt, hogy egy napon Majthényi László főkapitány állított be a portánkra. Sok beszédű, sok vidéket bejárta, sokat tapasztalt ember volt Majthényi László. Megjárta már a török papiskolát is és úgy ismerte Ferhátot, akárcsak jómagam. Mikor hallotta, hogy visszatérnek hozzá, csak kinevetett.

— No, buta is vagy, öcsém, ha megteszed. Mert hogy abból a kezességből, meg megcsonkításból egy szó sem lesz igaz. Azt csak úgy mondják a hiszékenyebb rabok ijesztgetésére. Hiszen nem mondom, vannak török pasák, a legtöbbje ilyen, akik megcsonkítják a kezeseiket, meg még a magyarok között is akadnak szép számmal, de Ferhát nem teszi. Még inkább ő ir a török rabokat csonkító magyarokhoz, nem-hogy ő maga kegyetlenkedne. Ne számíts te arra, hogy a kezeseidet megcsonkítják. Még a haza szálát sem görbíti meg Ferhát. Miért is tenné? Hiszen, amint mondod, jó füllü, szépen énekelgető rab. Ferhát meg messze földön híres arról, hogy szereti, ami szép. Jó ember Ferhát nagyon, becsülöm igazságosságáért, szívéért, vitézi voltaért, de azért csak török ő is. Már pedig a török van olyan haszonleső, hogy ne csökkentse a tulajdon értékét. Ha öreg, gyámolatlan lenne a te Sós Gergelyed, nem mondom. De így? Ne fély te attól.

Három éve raboskodtam a pasánál, de soha nem tapasztaltam, hogy valamelyikünket is megfenyítették volna. Pedig volt kezes is közöttünk. Igen, Ferhát jó volt, tulajdonosan is jó. Ez okozta az én hitszegésemet is. No meg az is, hogy akkor köszöntött rám életem legszebb korszaka, akkor

borított körülöttem mindent a reménység, a boldogság virágjába a szerelem. Mert akkor ismertem meg első mátkámat, Révai Borát. És nem tudtam volna elszakadni tőle. Addig legalább nem, amíg meg nem tudtam, hogy hajlik-e felém ő is. És amikor megtudtam, akkor azért nem. Aztán elmátkácsodtunk. És akkor már igazán nem volt visszatérésemnek értelme. Hiszen mátkám módos lány volt s szépen hozott a házhoz.

Nem. Ha most visszagondolok rá, igazán mondhatom, hogy nem akartam én cserben hagyni Gergelyt. De olyan volt minden, mintha csak egyik nap tolta volna a másikat. Egyik nap a másikat és véle együtt a tervemet, az elhatározásomat is. Nem akartam én hitszegő, rabtársát bajba sodró lenni. De aki szerelemben, boldogságban él, akinek az élet tele tálon nyújtja a szépséget, az nem tud márcil hónapra bucsut mondani az örömmek. Az nem tudja csak úgy önmagától rászanni magát, hogy hát Isten veled világ, Isten veled boldog élet, itt hagylak. Én sem tudtam. Rágott, emésztett az ígért, mardosott az adott szó megszegése, de nem tudtam tenni ellene. Én nem beszéltem róla, az envémek meg óvakodtak, hogy még csak szóba is hozzák. Így teltek a hónapok, így fordult nvárba az ősz, télbe a tavasz. Aztán egyszerűsak késő lett minden. Ferhát pasa meghalt. Pedig akkor már oltárhoz vezettem Borát, s már minden nehézség nélkül elő tudtam volna szedni azt a háromszáz aranyat, amely megváltja Sós Gergely életét, és megkönyvitse az én hitszegéstől elnehezedett lelkemet. Dehát Ferhát pasa meghalt. Tulajdon katonái ölték meg. Jó ember volt, igaz jó ember, szomorú, életéhez egyáltalán nem illő halála is megrendített, de még jobban az a gondolat, hogy most már kinek fizesse meg a fejemre tűzött aranyakat. Mert Sós Gergelyt még kiválthatom a rabságból, de Ferhát soha, soha többé nem tudja meg, hogy meg akartam adni a váltságdíjat, hogy soha egyetlen egy percig nem élt bennem a gondolat, hogy megcsaljam őt, aki kegyes volt hozzám és hitt a szavaimnak. Akkor csak az bántott. Mert akkor Ferhát halálának idején még azt hittem, hogy könnyű lesz kiváltanom Sós Gergelyt. Csak elő kell szednem a tarsolyomból az összekuporgatott pénzt, csak meg kell téteznem valamiféle aiándékkal és Sós Gergely, a nincstelen rab, ha néhány év-

vel később is, de elindulhat egyszer Bács földje felé, hogy viszontlássá asszonyát. Ezt gondoltam akkor. De elképzelni könnyebb a dolgokat, mint valóra váltani. Mert Sós Gergely nem élt már a budai pasa rabjai között. Hova tűnt, merre lett, senki nem tudta. Megszökött-e egy szép napon, valami muzsikakedvelő török ur vitte magával vagy valami szavataratóbb társ kezessége váltotta meg, ki tudná már. De borus nautajaimon, kedvemvesztett óráimban. — s ezek az idők multával csak gyakoribbak és gyakoribbak lettek — felködlött bennem a kétség, hogy megszabadult-e valóiában. Talán valahol, istentelen török földön árva megcsonkított rabként vonszolja mit sem érő életét, talán ujjatlan jobbát reszketve tapasztja fülkagylóinak csonkiára és átkozva sugja maga elé nevemet. Én pedig, Nagy Farkas Pál éltem, megcsonkítatlan testtel, eltemetve feleségemet és ujat ölelve magamhoz, míg ő soha, soha meg sem látta asszonyát, s ha szabadulna már, akkor sem menne utána, mert miért is kerülne, csonka megnyomorított ember a szép, egészséges asszony utjába.

És ahogy multak az évek, növekedtek gyermekeim és növekedett gazdagságom, úgy növekedtek lelkemben is a saíát magamat, a lelkemet kínzó gondolatok. És nem volt rá többé ír, nem volt rá orvosság. Mert Sós Gergely nyomát belepte az idő, hiába volt pénz, fáradság, hiába a felbízott küldöncök, utánjárók serege, hova, merre lett, arról nem beszélhetett nekem senki.

De asszonyom, Álya Anna, egyszer, nem az én ügyemről, mert hisz arról első feleségemen kívül senkinek nem beszéltem hanem egy más ember bünéről szólva, azt mondta, hogy megkönnyebbül a bűnös akkor is, ha magába száll, és vétkének következményeit igyekszik jóra módosítani.

— Hogy érted ezt? — kérdeztem akkor — Ha teszem, én ellened követek el bűnt és te meghalsz, ugyan hogyan tehetném halálozód után jóvá?

— Istenem — mosolyodott el — hát nincs nekem kicsiny fiam, serdületlen leánykám? Amit vétkeztél az anyá ellen, nem tehetnéd vajjon jóvá a fiával, lányával?

Ez adta a gondolatot, hogy Sós Gergely felesége, gyermeke után kutassak. Nem volt könnyű. Hisz csak annyit tudtam, hogy Czoborszentiván közelében élt, de hogy me-

lyik faluban, milyen név alatt már s kinek a védelmében, azt már nem. Mégis megtaláltam. Oh, nem őt. Csak a nyomát. Mert a nyom Budára vezetett. Ott élt az asszony kicsiny fiacskájával. A kalendáriumban már az 1649-ik évet írják. 61 esztendeje viaskodom már a lelkem démonaival, hasztalanul. S most, amikor már úgy érzem, hogy valamit le tudnék mosni, le tudnék faragni a bensőmet rothasztó, sőtét, hitvány bűnömről, most, amikor már szinte úgy érzem, csak ki kell nyujtanom kezem a lelkemet gyógyító orvosság után, most hirtelen elkapott a félelem. Ugy érzem, hogy hasztalan minden. Aki egész életében bűnös volt, aki végigélte egy szöszegésének, aljas élniakarásának gyümölcsét, az ne remélje, hogy az Úr kegyes lehet hozzá. Mert ha van igazság, ha van felettünk Isten, az nem engedheti meg, hogy egy ilyen ember nyugodt szívvel tudjon bucsut venni ettől a világtól. Érzem ezt és tudom is, hogy az Úr kegyelme nem sugározhat rám. Én aki Sós Gergely két füle, négy levágott ujjá árán szereztem meg tulajdon életemet és boldogságomat, nem könnyíthetem meg többé lelkemet. Most még erős, egészséges vagyok. Minden tagom ép és betegség nem kínozza testemet. De érzem, hogy rövidesen, mielőtt még rájuk találhatnék, előm értem a halál. És ez így lesz, így lesz igazságos. Nem érdelek mást!

De a bűnt, ami lelkemre nehezedett nem tudom magammal vinni a sírba. És ezért vettem kezembe a tollat, ezért rovom éjtszakákon át a betűket. Meg azért, hogy ha vagyont, az életet széppé tevő kincseket, láncfölké hosszú sorát, falvakat, udvarházakat hagyok hátra fiaimnak, unokáimnak, hagyjak hátra egy terhet, egy kötelességet is. Ezt. És ítélik el bár apiukat gyöngöseségéért, mert hisz az voltam, megérdemlem, szánják meg bennem az eltévedt embert s akarjanak legalább a sírban megváltani. Nem tudom akik meghaltak, akikre ráhullott a nyirkos, hideg göröngy, éreznek-e még valamit az élet fájalmából. Nem tudom, igaz-e, hogy akik nyugtalan lélekkel feküdtek a sírba, azoknak szelleme felkivánczik-e az élők közé. Mondják, de én nem tudom. Ám lehet. És ezért kérem őket, fiaimat, unokáimat, vegyék magukra az én bűnömöt. Vegyék magukra úgy, mintha csak

ők maguk követték volna el. És akkor idôt, fáradságot, pénzáldozatot nem kímélve keressék tovább Sós Gergely öt évvel ezelôtt még Budán tartózkodó fiának, Sós Andrásnak gyermekeit, s ha rájuk akadtak, ajándékozzák meg ôket a nekik tartott, az ô számukra vásárolt kis-

dabasi birtokot, két hozzátartozó falujával, minden jószágával, minden tartozékával. Tegyék ezt. Tegyék értem, hogy az Isten megbocsásson nekem és tegyék magukért, hogy az Isten megfizesse értebusásan.

MAGYAR BALLADA

*Tegnap még hajdon volt,
tizenhatéves, drága:
ma fürtös virág-díszbe
beleesett a sárba.*

*Falún nyílt, mint a mályva,
alacsony viskók táján,
nap és szél megölelte
és szebb lett, mint a sátán.*

*Ugy fénylett, illatozott,
hogy csodájára jártak.
Ô volt a zord napok közt
a vidám, szép vasárnap.*

*De jött egy holdas éjjel,
és jött egy balga béres —
átkozott volt a legény,
a lány tizenhatéves.*

*Átkozott volt a legény,
a karja erős, bátor,
de nem mért neki földet
a mennyei prókátor.*

*A lány meg gazda-lány volt.
A nóta régi nóta:
Verböczy óta nyögi
barázda, sors, bitófa.*

*Híveim, e nóta még
meddig lesz nóta itten?
Mikor dalol egy szebb dalt
az igazságos Isten?*

*Mikor lesz egyszer végre
szabad a föld, az ember?
hogy virágozzék szívünk,
akár a zab, a kender.*

Bárdosi Németh János

Életének hetvenöt esztendeiből hetvenkét évet a kis örmény városkában morzsolt le János bácsi. A városka aprajánagyja ismerte, mindenki megsüvegezte. Az sem tűnt föl senkinek, ha ingujban hűsölt az árnyas sétatéren, vagy szaladt be Tarisnyáshoz, a szatócsához, egy kis villásreggelire. Olykor kiült a Korona szálloda elé megtárgyalni a világ sorát. Ha éppen jól esett, megivott egy kripli sör, de azt sem vették tőle rossznéven, ha egész délelőtt csak ült az asztalnál — szárazon. Tisztelték, becsülték János bácsit, a gimnázium legöregebb tanárát. A város szülöttje volt és minden jel szerint halott teste is ott tér, a domboldali kies temetőben nyugovóra. A rezesbanda eljátssza majd Chopin gyászindulóját, szép szónoklatok hangzanak el, a testvére elául és mindenki zokog... A lapok, a kolozsváriak is oldalas nekrológokat írnak a nagy halotról... Valahogy így színezte ki elméjében János bácsi életének végső jelenetét.

De egyelőre János bácsi tisztos, még mindig dőlceg alakia, szép, ősz fűrtökkel övezett feje úgy hozzátartozott a városka tökéletes szinképéhez, mint a főtéri templom, vagy féltékenyen őrzött Rubens képe.

Nyári vakációzások idején üres volt a városka nélküle. Mert a nyári szabadidőt legtöbbször átutazta az öregur. Megjárta Velencét, szabályszerűen megegette a galambokat, — le is fényképezette magát és a képet elküldte haza, a bátyjának, hadd csodálják meg otthon is. De még messzebb is elkalandozott. Ugy bizony, egyszer az Eiffel torony tetején örökitette meg a fénykép János bácsit az irdatlan nagyváros háttérével. Ez a fénykép házról-házra járt, mindenki meglámulta. Délutáni kávézások idején meg is tárgyalták alaposan, tempósan: »Lám csak ez a János milyen rettenthetetlen világutazó!«

De az emlékezetes szomorú dátum, 1918 december, — a románok bejövetele, — az ő nyugodt, harmónikus életét is megzavarta. Legelőször is a románok elvették a magyar gimnáziumot. Mit csináljon a gimnáziumi tanár gimnázium nélkül...? Magánórákkal próbálkozott

de ebből nagy bajok származtak. János bácsi a történelem tanára volt, márpedig Erdélyben akkor magyar történelmet tanítani nem volt tanácsos. Helvette Avran Jancunak, meg Mihai Viteazuinak a hőstetteit kellett elhiteitni a fiukkal. Meg olyanokat, hogy a dicső román hadsereg úgy elverte Mátyás király fekete seregét, hogy a nagy király is csak nyállal a hátában menthette meg pusztá életét. Ezt nem hagyhatta szó nélkül János bácsi, óvatos, de félreérthetetlen mellék-magyarázatokkal toldotta meg, — majd nem dútába került miatta.

Aztán meg, magánórákat adni, — csak nem az igazi. Vérbeli tanár volt, amíg engedték, János bácsi. Reggel ötkor kelt, hét órakor már a gimnáziumban volt. Alig várta, hogy a nagytemplom órája elüsse a nyolcat, már sietett a tanterembe. Beírta nevét az osztálykönyvbe, elővette noteszt, egy darabig forgatta, lapozgatott benne, — hadd jidezzenek a fiuk. — Végre fölszólította az egyiket: Amirás Kristóf. Röpködtek a jelek, a szekundák, a dicsérek, a szidalmak, ki ahogyan megérdemelte.

De amióta »ezek« bejöttek, minden megváltozott. Elvonult a daliás huszárezred, pedig micsoda büszkesége volt a kisvárosnak. Fogyott, fogyott a civilek gallériája is. Az öregebbie addig buszkodott, amíg öreg álmra sirta magát. Aztán hol ez, hol az vándorolt ki Magyarországra.

Már az utcára menni sem volt kedve János bácsinak. Nem is ment, legfeljebb vasárnapi misére az örmény templomba. Egyre kesernyesebb, egyre elkeseredettebb hangulatba ringatta magát. Mig egyszer nagyot gondolt:

»Há sze nem vagyok én ideragasztva, de még Erdélyországhoz s.m. Ha itt nem boldogulok, mért ne próbálnék szerencsét másutt? A sógoromnak. — Isten nyugtassa, — ugyancsak jól ment a sora Budapesten. Már ötven esztendőskorában miniszteri tanácsos volt... méltóságos ur... az ötödik fizetési osztályban... A fia, az unokaöcsém is állami gimnáziumi tanár, jól kereső ember, talán csak nem fog engem pumpolni... Legalább addig, amíg élek, mert amim van, ugys az övé lesz. De addig sok víz

lefolyik a Szamoson... Hiszen egy hetvenkét éves ember még fiatal... mért ne kezdhetne új életet...?»

Mindent egybevetve János bácsi döntő lépésre határozta el magát. Egy szép napon eladta a Viz utcai régi házát, megvált az öreg butoroktól, sok ósdi cők-móktól és utnak indult. Szép pénzecske kerekedett ki az önkéntes árverésből, — Krózsának érezte magát.

Budapesten, a Keleti pályaudvaron várta Mici, az unokaöccse felesége. Amikor a találkozás örömein átestek, János bácsi diplomatikusan így szólt:

— Szép, hogy itt vagy Mici lelkem. Látszik, hogy jó rokon vagy. De mondd csak, két-három napra tudnál-e helyet szorítani egy ilyen magamfajta szegény menekültnek?

— Hogyne, János bácsi, hogyne! Ez csak természetes! Péter is nagyon fog örülni, ha nálunk piheni ki magát.

Az utcán Mici intett egy taxinak. A bácsi rémüldözött.

— Mit akarsz? Az istenért, csak nem képzeled, hogy automobillal robogok hozzátok? Már lelkem, ilyen fényűzést nem engedhet meg magának egy kisebb tanár, aki otthagytá hazáit... — tette hozzá drámai hanghordozással.

Mici igyekezett megnyugtanni.

— Bizza csak rám, János bácsi. A taxit én fizetem, — igazán ritka vendég.

De az öreg nem tágitott.

— Világéletemben utáltam a potyafrátereket. Nem fiam, megvünk szépen villamoson.

Beültek a villamosba. János bácsi rettentő nagy bőrandót cipelt, azt maga elé állította. A kalauz fenyegette, az utasok szídták miatta. De János ur elengedte a füle mögött a megjegyzéseket.

— Látod, fiam, milyen jól elvisz bennünket harminc fillérért ez a villamos. Csak a nagyvárosi ember olyan kényelmes és könnyelmű, hogy mindiárt automobilba vágja magát. Szokjatok le fiam, a fényűzésről, különben a szegények házába fogtok meghalni. Igaz, hogy amim van, az reátok száll valamikor, de minden pénz elfolyik, ha csak úgy belemarokolunk, számolatlanul... Einye, ni az országháza...! Nézd csak Mici az országházát...! Ej, de régen nem láttam, jól esik nézni... Ott meg milyen új szobor van...? Kossuth Lajos...? Az volt a nagy magyar! Hiába beszélnek nekem Deák Ferencről, Széchenyiről... És ol-

vasd csak a verset a szobron: »A Kárpátoktól le az Aldunáig...« Tudom én ezt kívülről véges-végig. — És János bácsi félhangon szavalni kezd. — nagy költő volt Petőfi. Fölfújhatjátok a ti Adyokat, ti modernek, nem ér föl az Petőfiig... Szép város ez a Budapest. Maid egyszer elviszlek a Halászbástvára...

Mici szerényen közbeszól:

— János bácsi, Budapesten születtem. Itt élek azóta is.

— Mit tudjátok, ti pestiek, hogy milyen szép városotok van. A muzeumokban járjátok-e? Na, ugye hogy nem? A műzőgazdasági muzeumban...?

— Ott éppen nem. De a többiben annál többet. Ne felejtse János bácsi, hogy festő vagyok.

Az öregur csak legyint egyet, de lenyeli a megjegyzését.

Végre megérkeznek. A kapuban Mici megnyomja a liftsengőt.

— Már, lelkem, arról ne álmodozz, hogy én liftre poszékolom a keserves garasaimat. Te, ha kidobni való pénzed van, eridj csak föl liften. Küldd le a csélédet, vigye föl ezt a kis koffert. Én meg majd fölsétálok szépen, kényelmesen gyalog. Hányadik emeleten is laktok? A negyediken? Semmi az! Bár bolond dolog ilyen magosra költözni. Mit csináltok, ha tűz üt ki?

Nyolc-tíz perc múlva lihegve állit be a lakásba János bácsi. Rögtön ingujjra vetkőzik, apróra megvizsgál mindent, a három szobát, a fürdőszobát, a konyhát, az erkélyt. Nem mulasztja el kioktatnia háziakat, hogy az erkélyről a budai hegyek és a Margitsziget panorámájában gyönyörködhetnek.

Aztán lábát fölteszi a selvemkanapéra és egy »falás« étvágycsillapítót kér. És közben, nem minden célzatosságnélkül dicsérni kezdi a régi szép idöket:

— Hej, boldogult édesanyám, — a te nagyanyád Péter, — az értett igazán a főzéshez. Oda bármikor betoppanthatott a vendég, sohase jött zavarba. Mindig akadt egy kis jó házisonka, szárazkolbász, kevéské kaiserfleisch, meggyás a háznál. Kár, hogy az is kiment divatból.

János bácsi az unokaöccse házába egyszerűen betelepedett. A két-három nap nyúlt, mint a rétestészta: tíz nap, husz nap, négy hét, öt hét. — már a hatodik hete élt közöttük az öregur. De ahhoz nem kellett hat hét, hogy két embernek az életét tökéletesen fölforgassa.

Közben, mintegy vigasztalásul az örökséggel példálózgatott. csak a halálra nem.

Még teljes éjszakai sötétség volt. János bácsi már forgolódott az ágyában. Hajnalban kelt. Öt órakor már javában csoszogott jobbra-balra, tett-vett a fűrdőszobában és minden izvekezetével azon volt, hogy a fiatalok fölébredjenek. Hat óráig még várt, de hogy még akkor sem adtak életjelt magukról. rájuk nyitott:

— Hé, ti Mátyás király Istái! Azt várjátok, hogy a hasatokra süssön a nap? Péter, kelj föl, nem egészséges az a sok alvás, ugysis hajlamos vagy a hízásra! És te, Mici, mi lesz a frustukommal? Micsoda háziasszony vagy?

Az ágy szélére ül és faggatni kezdi Micit:

— Na menyecske, hát mi iót főzöl ebédre?

Mici álmosan felel:

— Még nem tudom. János bácsi.

— Nem tudod... nem tudod... — dörmög elégedetlenül az öreg. — Ez már megint milyen beszéd. Az ebédet este kell kigondolni, nem ilvenkor, amikor már a rántást szokták kavarni.

A fiatalasszony csak elbámul.

— Csak nem kezdek a főzéshez reggel felhétkor?

János bácsi aggodalmasan hallgatja.

— Hát mikor akarsz hozzáfogni?

— Majd tizenkét órakor.

De erre már dühbe jön az öreg.

— Micsoda...? De azt az ételt csak edd meg magad. Mit lehet rövid két óra alatt összekotyvasztani? Tanuld meg a jó leves, sóbafőtt, töltött káposzta legálább is négy óra hosszáig rotyog a tűzhelyen.

Egy kicsit duzzog az öreg, aztán nagylelkűen kijelenti:

— Azt nem akarom, hogy miattam nagy traktamentumot rendezzél. Annak semmi értelme. Csinálni máma csak két tál ételt. Egy jó levest, — de az aztán leves legyen ám! — és paprikás csirkét. Elég bővön, ha két szép husos csirkét veszel. De a téfelt ne saináld tőle. Csak úgy jó az! És a dagasztóteknődben készíts hozzá galuskát, jó sokat!

...Egy reggel János bácsi elveszítette az inggombját. Kereste mindenfelé, — hiába!

— Adj gyorsan egyet, lányom!

Mici készségesen felel:

— Amint az üzleteket kinvitiák, azonnal hozatok.

János bácsi lekicsinylőleg legyint és fölvilágosítja:

— Ott van a Péter szekrényében, balra a harmadik polcon, egy kék dobozban.

Máskor fehér ivpapírra volt szükség.

— Azonnal hozatok!

De már erre fölfortvan János bácsi.

— Hozatok... hozatok... ezt érted! De hogy mitek van itthon, azt nem tudod. Ott porosodik a Péter íróasztalában, jobbra a második fiókban.

Kiderült, hogy az öregur alaposan átkutatott mindent a lakásban.

— Én nem tudom, micsoda feleség vagy te! Férj és feleség két test, egy lélek. Így nem lehet a férjet magadhoz kötni! A férjre ügyelni kell, nyilvánartani, átkutatni minden holmiját, különben elkanászosodik.

— Nekem éppen ellenkezők az elveim.

— Na, a te hires elveid! Már nekem bizza nem esett volna jól, ha a feleségem csak úgy szabadiára hagy.

Az asszony csöndesen jegyezte meg:

— Látszik, hogy János bácsinak sohasem volt felesége.

... Így élt János bácsi az unokaöccse házánál. Időnként megemlítette, hogy lakást akar kivenni, meg hogy keresett is már.

— Majd, ha lakásom lesz, megmutatom én néktek, milyen az igazi, magyaros vendégszeretet.

A rávaló meg is volt. Nvölcszáz pengő ütötte minden elsején a János bácsi márkát. Ennyi gyült össze a nyugdíjából, a pénze, meg a részvényei kamatjából. Mint szegény menekült némi szerélyt is kapott.

Így élt volna János bácsi haláláig, — a két-három nap néhány esztendőre nyult volna, — ha közbe nem jön valami.

Úgy történt a dolog, hogy szokása szerint megint hajnalban kelt föl. Hiába krákogott, hiába csoszogott, hiába csapkodta az ájtókat, — senki se törődött vele. Egy darabig még reménykedett, hátha sikerül valakit fölébresztenie, de szomorúan látta, hogy még a mindenesítany sem akar tudomást venni róla.

— Pedig már későn van. Mindjárt félhat.

Erre ingujiban, papucsban, ahogy otthon szokta, lement az utcára kicsit levegőzni. Csak éppen a ház előtt sétál egy keveset, legalább embereket lásson, ha már azok ott fent nem törődnek vele. De aztán mind messzebb és messzebb kalandozott. Egyszer csak az Andrássy uton találta magát. Lesétált a Hitler térig és leült egy padra. Ó, milyen remek ez a korareggeli úde szellő! Milyen örült aki a rosszlevegőjű szobában lustálkodik még ilyenkor is! Láncsak, itt van már egy kis élet... Elnézte János bácsi, amint a közeli tejszarnokba telet, viait jósza-gu cipőt vittek...

— Ej, de kár, — gondolta magában, — hogy nincs nálam pénz. Persze, a tárcámat otthon hagytam... Velethnek abból a finom illatu barna kenvérből egy karéjjal...

Üdöglött János bácsi a padon. Mélyen elgondolkozott. Lehet, hogy egy kicsit el is bóbiskolt.

Ismerős hangra riadt föl.

Főlnéz, hát Kemény Laci, az öccse privát tanítványa áll előtte.

— Szerbusz nebuló! — üdvözölte boldogan a fiut. — Megtanultad-e már a leckédet? Vagy éppen azért keltél föl korábban, hogy most biflázz? Nananana! De azt remélem tudod, hogy minden kifli étel, de nem minden étel kifli... Hát nem igaz...? Hehehehe... Na nem baj, fő az egészség és a jó étvágy. Én például, ha négy tál ételt megettem, akkor tőlem már jöhet, ami akar. én' mindenből — eszem. Csak éppen szőlőt nem, — a bort nem szoktam pilulákban bevenni. Tanuld meg, öcsém: az első pohár bor megmelegíti a gyomrot, a második, pohár bor fölmelegíti a szívet. Hát, öcsém, mégis igaz a mondas: éhes disznó makkal álmodik. Magamon tapasztalom. Egészen megéheztem és itt egvfe ételelekről, italokról beszélek. Jó, hogy találkoztunk. Nem tudnál délutánig egy pöngő forintot kölcsönözni öreg barátodnak? Bétérnek ide a tejszarnokba egy pohár aludtjeire, kis barna cipőre. Köszönöm, fiam! Na, Isten áldjon meg!

Mire János bácsi nagy ártatlanul hazatért, fent volt már mindenki. Nagy megrökönyödéssel látták, milyen »ancugban« ment el az öreg. De János bácsi se hagyta magát.

— Lárifári! Miféle buta beszéd! Én csak az maradok, aki voltam, ha nem is csapom magam parédába. Mit beszélsz

Péter? Hogy ingujiban, papucsban nem lehet megindulni? No lássátok, megmutattam, hogy lehet. Se rendőr meg nem állított, se össze nem dült a bazilika.

— De János bácsi ne tegye magát...

Indulatosan vágott közbe az öreg:

— Minek...? Talán bolondnak?...

Vén bolond vagyok, ugy-e? Szép, hogy a tulajdon öcsém a szemembe mondja. Hát nincs igazad, édes »bölcs« öcsém! Én otthon is így jártam, mégsem fordította el tőlem senki a fejét. A polgármester, a plébános, bárki szívesen elbeszélgetett velem, akármlen vén, bolond is vagyok. Csak te szégyvellesz.

— Hát szégyellem is, ha ugy-megy el hazulról, mint valami koldus...

Ingerülten csapott az öregur az asztalra.

— Szóval bolond is vagyok, koldus is. Kiváncsi vagyok, ki a koldusabb, ti-e, vagy pedig én! Ugyanbizony mennyit gyűjtöttél, te »hires, bölcs fővárosi professzor ur« huszonötésszendő alatt? Ugy-e, hogy egy bűdös vasat sem? Én mégha, kosztra ment volna el, érteném. De neeem! Ruha, bunda, frizór, taxi..., manikűr, mert nektek az is kell. Nem néztem meg, a lábujjad is ki van pirosítva, Mici, vagy csak a kezéd. Na! Nekem meg vagyonom van. Perszé, csak azt le-sítek, hogy az a vén bolond békunja a szemét, hogy amim van, egv-kettőre el-kótyavetyélték...

Péter izgatottan gyújtott rá égő cigarettájáról egy másikra.

— Lesi az ördög! Nem kell nekem a János bácsi pénze, csak végre egy kis nyugalom.

Majd szétpukkadtt az öreg.

— Értem, értem...! Egyszóval én zavarom meg a nyugalmatokat. Mert egy pár napig itt éltem közöttetek. Vedd tudomásul...

De Péter is mérges. Nagvót nyel, hogy annál keményebben odavágja:

— Tény, hogy amióta — Isten kegyelméből immár hat hete — János bácsi itt él közöttünk, fölforgatta a házunkat. Már mi is kezdünk megbolondulni. Hiszen azóta nyugodtan már magánórákat sem tudok adni, minden pillanatban ránk nyitja az ajtót és beleszól tanításomba.

Erről János bácsinak eszébe jut a kölcsönkért pengő.

— Igaz is! Egy tanítvánnyoddal, azaz a Kemény Lacival találkoztam az

Andrássy uton. Egy pengőt kértem tőle kölcsön, hogy valamit ehessen. mert még nem kaptam frustukot.

Péter elsápad.

— Na, ez aztán mindennek a teteje! A tanítványaimtól kér pénzt kölcsön. Így lejáratni engem...! Ez már sok János bácsi!

Az öregur dühösen föl pattan.

— Ha sok, hát sok! Látom. utatokban vagyok. Hát elmegyek! Egy percre sem tudnék tovább ittmaradni. Még ma este elköltözöm tőletek! Nem bai, fiam, nem én fogom megbánni!

János bácsi egész délután várta-leste a marasztalást. De hiába! Dulva-fulva összepakolta a nagy bőröndöt. És vacsora után fagyosan, megbántottam elköszönt.

...Kis hónapos szobába vonult az öreg. Kifőzdekből ebédelt, reggelijét és szűkös vacsoráját ő maga készítette. Nem törődött azzal, mit eszik, csak sokba ne kerüljön. Gyűlt is a pénze. Minden esteién hatszáz pengőt vitt a bankba. Külön safe-et nyitattatott, álnéven. De hogy

melyik bankban tartotta a vagyonát és milyen álnévet választott, azt senki sem tudta. Ez volt életének legféltettebb titka.

Időnként bosszankodott magában.

— Mért is takarékoskodom annyira? Mért vonok el magamtól minden örömet? Hiszen a vagyonomat ugy sem vihetem magammal a másvilágra... Csak azért spóroljak, hogyha egyszer behunyom a szememet. »azok a hálátlanok«, azok a tékozlók mindent elherdáljanak...?

Mert ez volt a fájó pontja: Péterék lesznek az örökösei. De a takarékosság annyira a vérében volt, csak nem tudott megváltozni.

Három esztendeig élt még az öreg. Kuporgatta a huszas, a százas bankókat.

Az utcán, séta közben esett össze s anélkül, hogy eszméletre tért volna, egy-két perc alatt halott volt.

A safe titkát magával vitte a koporsóba.

Péter kölcsönt vett föl, hogy eltemesse.

EGY KOSÁR GYÜMÖLCS

*Egy kosár gyümölcsből így lesz szeretet:
Isten áldja meg azt a két kezet,
Cseresznyefa, — mely téged megszédített.*

*Egy kosár gyümölcs. Vig, nyári harsogás
van benne s édes ízeztől csodás
pirosuló napfény, derű s ragyogás.*

*Kis kertem küldte és csókos asszonyom
kacajjal vegyes, édesen komoly
gond között szedte, a domboldalon.*

*Létrán állhatott, míg lenn a gyerekek
a földről szedték fel a szemeket.
Kis Lajos fiam biztos nevetett,*

*hogy hull az égből, fáról a cseresznye
s amíg ő eszi, kisenénje csak szédje,
mert fiú-ésszel ez a dolog rendje.*

*Kicsi asszonyom szép gyümölcsöt küldött,
én meg cserébe ezer csókot küldök,
férjes és apás vágyaktól hevülőt . . .*

*Mert olyan fájdalmas messze Tomiban
ülni a nagy víznél s nem tudni mi van
galambdúcom kis galambjaival.*

Balatonfüred, 1944. nyarán.

Fekete Lajos

.....

A SZÁZNEGYVENKE KUN

*A kiskunhalasi polgári
fiúiskola növendékeinek.*

*Furcsa, pötömnyi nyilas ivadékok
kis dolmányában megmozdult a szív
és száznegyven rajz, száznegyvenke álom
csupa derűje a sok rajzpapír,*

*Hogy is zendített forrón egy ütemre
száznegyven szívet s ennyi nebulót
pár költemény, hogy zsongó munkaházban
a verseimhez illusztrációt*

rajzoli boldogan a száznegyvenke kun.
. . . Szinte látom a színes ceruzák
hős vajúdásai a kisbicskák alatt,
míg egy a máshoz átszól: az apád,

hol a playbászm?! . . . Tanár úr, tanár úr!
a Szél Bálintra rászakadt a pad . . .
— Tanár úr, kérem, ne szóljon reájuk,
tudom magamról, nincs nyugtalanabb,

nincsen izgatóbb, mint az pillanat
mikor teremtőn vajúdik a szív:
a munkalázban hadd civódjanak
növekvő, boldog, jó kis kunjaim . . .

Fekete Lajos

.....

M E N E T E L T Ü N K

Ma nem derült ki. Esőpára
összebb vonta a láthatárt.
A nagy tó is semmibe veszve
alig mutatta meg magát.

Minden rejtőzött ma előlem:
elrejtőzött a tó, a nap,
s ebben a buvócskában én is
majd elvesztettem magamat.

Jókedvem egyszer fel-felbukkant,
de visszahullt rám, mint a kő;
vissza, morajló mély szívembe.
ahonnan már elő se jó.

Kutattam eget, tavat, tájat,
lelkem kutattam befelé,
de amit örvénylő magamban
láttam, azt ki nem zengené

se szóm, se szám, se dalos kedvem;
olyan gyászosan, jeketén
meneteltünk egy ország élén
a fenséges halál, meg én.

Fekete Lajos

Pálosok Bodrog-megyében ...

Irta : Bodroghy Szabolcs pálos atya.

... Éppen abban az évben, amikor Hazánk is belekapcsolódott a most dúló világháborúba, — 1941-ben — volt kerek 700 éve annak, hogy végigzugott Magyarországon a tatárveszedelem. A Gondviselés különös kegyelméből ez nem sok ideig tartott: a következő évben a tatár kitakarodott országunkból. A ba'or niederaltaichi monostor krónikása, Hermann apát, miután feljegyezte e gyászos eseményt, e mondattal zárta feljegyzését: „Magyarországot, amely 350 évig fennállt, a tatárok ez évben megsemmisítették.” Első pillantásra tényleg akkor Magyarország e látszatot kelthette. De a hegyek öserdeiben, barlangjaiban, az Alföld nádasaiban még ott bujkáltak a magyarok ezrei és inádságban és könnyben várták a vihar elvonulását.

Amikor a vihar elült, sokan lassanként előmerészkedtek és visszatértek régi foglalkozásukhoz. De sokan ott maradtak továbbra is az erdőkben az elrejtett odúkban... A rettenetes csapások, talán szüleik testvéreik, családjuk elpusztulása úgy megtörte szívüket, hogy többé nem kíváncsiak az emberek közé: egyedül Istennel akartak csak beszélni, csakis neki élni... És akik fel is keresték régi lakhelyüket, amikor helyén csak üszkös romokat találtak, inkább visszatértek a hegyek közé, az erdőkbe... Így a magyar erdők mindjobban megteltek remetékkal. A Zalától a Dunáig nyúló Bakony, Mecsek és Vértes hegységet ekkor még rengeteg őserdő borították: ezek és a Felső Magyarországi hegyvidéke egyre jobban visszahangoztak a remeték zsoltáraiktól, bűnbánó, vezeklő bus énekeiktől...

1246-ban ezek példáját Özséb esztergomi kanonok is követte: visszavonult a pilisi hegyekbe remetének. Már régóta foglalkoztatta őt e gondolat: de a tatárjárás okozta iszonyú pusztulás, a borzasztó enyészet látása még gondolkodóbbá tette. Lemondott hát kanonoki méltóságáról,

vagyonát a szegények között osztotta szét és a legszükségesebbeket magához véve, a pilisi erdőben levő »Hármas barlangban« ült tanyát.

De csak négy évig élt, mint a szó szoros értelmében vett remete: ekkor égi intésre a pilisi remetéket egy testvérületbe gyűjtötte: rendházat építettek, melléje templomot is. Hozzájuk csakhamar csatlakoztak a már szintén közös házban élő mecseki és az ország más részein is élő remeték, így elmondhatjuk, hogy 1252-ben már meg is alakult a magyar remeteszerzet. Ugyanis ekkor gyűltek össze az összes magyar remeték az első nagykáptalanra és ott Özséb vezetése alatt egy renddé egyesültek.

E Pálos Magyar Rend hamar felvirágzott: hiszen magyar földön, magyar szívből született meg és magyar ember állott az élén. Amellett maga a szelleme is magyar volt: szigorúságban azt az higgadt középutat követte, amely legjobban megfelel a magyar gondolkodásnak. Őt és fél évszázadig virágzott a Magyar Rend. Százhetven rendháza épült Magyarországon, úgy hogy az ország legtekintélyesebb rendjévé nőtte ki magát. E rendházak a hitélet, a tudományok és a művészetek sugárszóró központjai lettek: hiszen volt idő, amikor az egész magyar műveltség az ő kezükben futott össze. A törökudulás alatt pedig a négy ferences zárda szerzetesével együtt a még éppen marad 14 pálos rendház pálosai voltak a magyar nép egyedüli lelkipásztorai. Nagy magyarokat nevelt az Egyháznak és az Hazának: először is 158 szentéletű, hősi jellemű pálost jegyeztek fel a pálos évkönyvnek. De pálos volt az erdélyi fejedelemiség megalapítója és a magyar történelem egyik legnagyobb alakja: Martinuzzi fráter György. Pálos az első magyar szentírásfordító: Boldog Báthory László. Az első magyar népszínművet is pálos toll írta meg. A XVIII. századbeli magyar nemzeti megújulás is a pálosok pesti rendházából indult ki. Pálosok voltak Ányos Pál, Verseghy Ferenc, Virág

Benedek és Kreskay Imre a nemzeti szellemű új magyar irodalom megteremtői.

A Pálos Magyar Rend káptalanja már 1717-ben hivatalosan is elrendelte: »Büntetés terhe alatt ne merje egy rendtag sem magát másnak, mint magyarnak nevezni, mert mindnyájan ugyanazon országnak vagyunk fiaik.«

E lángoló és küzdő magyarság eredménye aztán az lett, hogy II. József — akit a pálos Ányos László nevezett el »kalapos király«-nak! — a Rendet 1786. II. 7-én eltörölte.

A Pálos Magyar Rend rendházai főleg hegyvidéken, az erdőkben épültek. hiszen a rend lényegéhez tartozik a csend, az elvonulás. Ezért a Duna-Tisza közén egy sem épült, — csak a Duna itteni szigetén, az u. n. Bodrogszigeten. Még Boldog Özséb rendalapító korában élt e sziget többi remetéit és csatlakozva az akkor megalakult Pálos Magyar Rendhez, felépítette a bodrogszigeti pálos remeterendházat 1282-ben. Ezt épügy, mint a pilisit Boldog Özséb, a Szent Kereszt tiszteletére szenteltette.

Idővel a rendház szépen felvirágzott. Okmányaiból megtudjuk, hogy birtokai közé a többek között több értékes halastó is tartozott. Egvidekü a rendház alapításával Kenéz András adománya: ez a Hattyas nevű tavat ajándékozta a rendháznak. 1468-ban Szegős György végrendekezése folytán több szőlővel és a csatári határban 20 hold szántóval gyarapodott, melyet Herzegh Péter négy halastavával cseréltek fel.

Nagyon érdekes adataink vannak a rendház pálosainak nemes szociális érzékéről. Ugyanis már 1459-ben feljegyezték, hogy az András nevű akkori perjela rendház Monyoros nevű birtokán levő népnek és jobbágyoknak az irántuk való szeretetből többféle jogot és szabadságot engedélyezett. 1490-ben pedig Szekcsői Herzeg László és Bernát a dézsma fizetését engedte el.

E rendház perjelei nevét 1594-ig ismerjük a rend évkönyveiből; ez évben Ferenc atya volt a rendház perjele. A bodrogszigeti dézsmaajstrom említi a

bodrogszigeti pálos rendházat utoljára...

Ugyanis a mohácsi vész utáni magyar sorsot e rendház sem kerülhette el. Eszék és Siklós elfoglalása után — 1543-ban — a Pécs környékére támadó török zaklatásai lehetetlenné tették ugyszólván egész Baranyában a szerzetesek életét. A bodrogszigeti szép ligetek között hallgató gótizáló pálos templom és rendház is ekkor pusztult el. Birtokait, jövedelmeit aztán saját céljaira foglalta le a török, a füstös falakkal pedig elbánt az idő. Ma már csak a hideg, holt betű őrzi az egykori egyetlen magyar délvidéki pálos rendház emlékét...

Ide s tova husz éve lesz, hogy a Bodrogszigeten jártam. Valami csodás, kellemes érzés fogott el, amikor felbukkoltam először a kisköszegi hegyoldalra: olyasvalami érzés, mintha hazamenéék... Olyan nagyon otthonos volt nekem, alföldi magyar létemre is, az egész tájék... És amikor leszállt ránk az első kisköszegi est, kiültünk diáktársaimmal a hegytetőre...

...Először nagyot hallgattunk... Aztán elkezdtünk énekelni... Akkor még megszállás alatt volt az az egész magyar vidék... De mi nem birtunk magunkkal és belevágtuk a hangot a magyar sötétbe, a magyar égbe, a magyar Duna ködébe:

— Gyöngye violának letörtött az ága...

Amikor másnap leereszkedtünk a Dunára, az ottani magyar halászok mosolygó arccal újságolták, hogy hallották ám a »szép éneklést«, és hogy nagyon, de nagyon szép volt...

Nehéz szívvel bucsuztam napok mulatán az olyan kedves, szinte otthonos tájtól. Nagyon sokáig kísértett ama napok meleg emléke: egészen addig amíg meg nem tudtam, hogy ott valamikor pálos magyar rendház állott és állott két és fél évszázadon keresztül. Tehát a rendi testvérföld szavát éretem meg ott.

Mert a magyar földnek szavai is vannak és sokan meg is értik.

Forrásművek:

Benger Miklós pálos a.: Szent Pál első remete rendjének évkönyvei. (Annales ordinis S. Pauli primi eremitae.)

»Ragyogó lapok a Pálosrend múltjából«, — a Pálos Magyar Rend kiadása.

Kisbán Emil dr.: A Magyar Pálosrend története.

Winkler Pál: Monostoraink a mohácsi vész előtt a kalocsai egyházmegyében.

Eggerer pálos a.: A holló kenyérének morzsája (Fragmen panis corvi). Pálos évkönyvek.

Kürcz Antal: A magyarországi Pálosrend története.

Hermann apát: Évkönyvek 1137—1273. (Annales.) Gombos A. F.: Magyar történelmi forrásművek névsora 800—1301.; Meszlényi A.: Magyarországi Szent Margit.

ÉRCSZOBOR

*Ércnél maradandóbb szobrot érdemelsz
meri anya vagy és szent ki úgy térdepelsz
a szenvedések csordultig telt kelyhe
előtti, mintha ambróziára verne
halálos szomjúság.*

*Amibe férfi beleőrült volna,
te csak mocsolyogtál (ó, Giocondal)
mint tiszta égbolt: az arcod sugárzott
s szemeidben alkotó Isten játszott:
íme csodát tettem.*

*Megosztottam a vérem és a testem,
az ölelésedbe lelket leheltem
s mindent megért az a pár percnyi öröm,
hogy belőle fájjon minden gyönyöröm
s ezt neked köszönöm.*

*Az életnek tartalmat adtam kinban,
hogy csak neked pömpázzon, ahány szín van
és nem kérek érte többet: akarjad,
hogy gyermekeidben is én maradjak
egyedül teneked.*

*Én megvilágítom az éjszakádat,
átveszem az egész terhet, ha bánat
mázsás súlya alatt roppan a vállad, —
magamra vállalom a Golgothádat
súlyos kereszteddel.*

*Fogd a kezemet és sose ereszd el.
Vagy . . . Ha eltudnál menni mégis, — menj el
és ne sajnálj, hogy talán összeomlom,
az én szívből formált szent anya-szobrom
már ércce edzetted.*

Bencz Boldizsár

Valamit fúrtak, faragtak az emberek a folyóparton, titokzatos kopácsolással. Deszskabódét építettek, Hatalmas nagy deszskabódét, egész szalát.

— Pajta lesz — mondta arramenet Krizsán bácsi —. De mi a fenének ekkora pajta?

Nem tudta senki, azok sem, akik munkára kivállalták. Csak rakták egymásra a deszkát a város fájából.

Estére meghozta valaki a választ. Kocsmát épít a muszka.

— Ejnye, hogy a rosszab egye őket — mondták a népek és szájátva kerülgették a rengeteg alkotmányt. Sajgott a muszka név a magyarban mindig, akkor tájt is, kilencszázhuszonegyben. Ördös muszka tiszték feszítettek a sétányon, menekült oroszok.

— Ezeket vertük meg Ravaruskánál — oktatta Krizsán bácsi a fiatalokat. — De ránk jött a többi nép, így lett rab a magyar saját földjén.

Nem volt áldás az ő portáján sem, az oroszen, ajaj, dehogy volt! Megszaladt a java, még Bácskába is jutott belőlük, lám! Most kocsmát épít a muszka a Tisza mellé. Ejnye, ejnye.

Furesa is volt megérteni a világpolitikát. Azóta sem lett könnyebb tudomány. Elsőbb barnabőrű, cigányképzű szervianusok jöttek, mint foglalók. Ezek szilvát fuvaroztak eddig víznek felfelé, úgy ismerte őket a nép. Most csendőrsapkát viseltek és kiabáltak a hivatalokban mindenfélet. Nem igen értette őket a nép, akármilyen veszedelmesen villogott szénfekete bajuszuk.

Mért ne jöhetne a muszka is melléjük, ha már ilyen bolond világ szakadt a tisztai lapályok közé!

— Szakállas a pópájuk ezeknek is, egy az istenük — mondták a népek a Gradnulića lejtőin. Csak a kocsmát nem értették, ami a város fájából épült: hétére oda a magyar?

Hát betért, mert kíváncsifajta nép

vagyunk. Elsőbb az italosak, azok örökök újat keresnek, ami gégejükét marja, égeti. Aztán a fiatalok, azokat meg az orosz lányok híre csalogatta; égszínké rubaskában pálinkát árultak a muszka lányok. Tereltek végül öreget, fiatalat a kocsmába azok, akik fogolyként megjárták Szibériát. Tanúbizonyság jött im szá mukra viselt távoli nagy dolgaikra. És egyre többen ültek a nagy hodályban.

Rosztopcsin volt a muszkák vezére, így nevezte őt a nép. Szakállasan méla tekintettel járt-kelt az asztalok között, mindenki elámult azon, hogy generális. Tábornoki főpincér. Keszeg emberek a főpincérek általában, de ennek hordóhasa volt. Ő szedte be a pénzt a pálinkáért.

Szép színes pálinkát meg gyilkos vutkít mértek a muszka kocsmában. Még paprikát is szórtak bele, hogy jobban marjon.

— Eztet igyátok — mondták a szakértő hangján, akik megjárták már hadifogolyként a cár birodalmát.

Fizetésnél aztán furesa szertartás játszódott le. Haptákban fizetett minden volt hadifogoly. Tudták ezek jól, mi jár ki a generálisnak. „Táborparancsnok is lehetett Krasnojárszkban” — mondták, talán hogy megértse a nép, mért csapják össze bokájukat, valahányszor bemondják: vutki.

Aztán odatoltak két pénzt borraavalónak.

— Nesze batyuska — mondták cinkos tekintettel. Megértették ők jól egymást, a sarzsik.

Csillagos estén kitaláltak az asztalokat a pajta elé, székeket melléje, így állt a vígasság. Pár szál árva villanyégő világított, alatta hordták a pálinkát a melles szép muszka lányok. Egy árva zongora is volt a szalában. atyaúristen, hogy verte azt egy féllábú orosz!

Rukkolt aztán az idő bele a nyárba. Hajók úszkáltak a Tiszán és jól ment a kocsmá nagyon. Már gagyogtak is a né-

pek a muszkával, tótul aki tudott az a legjobban. Beszéltek összeviSSza szerviánus szót is keverve, főleg magyar alapon persze, Bébeli világ volt, kivált ha oláj hajóslegények is felhújjantottak valamit a folyóról. A szó bujkált kifelé a világba, mint a szög ha útát keres ki a zsákból.

II.

Tizenkét társa volt Rosztopcsinnak az üzletben, tizenkét orosz. Tán az utolsó butyrukat bocsátották árúba, csak-hogy résztvegyenek a vállalkozásban.

Lassan szállingóztak esténként a kocma felé, mint a kísértetek. Volt köztük vásári papagájos és törvényszolga a városházán. Makaesul tisztí ruhában persze. Vagy kadétgyerek sasos cári sapkában. Legtöbbjük mégis semmi. Cégtárs. Egész Szentgyörgyöt ellepték, behálózták. Hajlongtak egymás felé, derékban hajlottak meg úgy fecsegték szüntelenül. Aztán körülültek családtagjaikkal egyetlen asztalt, mint a gubbasztó nyáj, onnan nézték a vendégeket. Csörgette a pénzt közöttük Rosztopcsin, a számadó. Néha belemarkolt és osztogatta, vagy szétdobálta köztük nagymérgesen. Mint-ha mondaná, nesztek a kanc!

Tizenketten ültek az asztal körül és a falatot lesték mind. És belebeszéltek Rosztopcsin dörgő basszusába.

A muszkát tudó szibériások szerint a generális ilyenkor káromkodott.

— De lehet hogy csak imádkozik, mert istent emlegeti folyton — tették hozzá enyhítésül.

Minél több orosz jött Szentgyörgyre, annál jobban gyűlölte őket a nép.

Talán a gyökértelenség megvetése volt a feneketlen acsarkodásban. Túlsókan voltak már Szentgyörgynek. Előbb a szerviánus, aztán a muszka. Hej sáskahad, mindent felelszik ez!

A nép elfelejti a maga baját, ha gyűlölni kell. Még a bátkai negyed ágrólszakadt szegényei is erősek voltak csoportjukban. Otthonuk ez a föld, kapaszkodhattak bele. Nem volt suta a beszédük, se felemás. Ahogy szokták. Magyarul

mondták a szót és kész. Ha nem tetszik a szerviánusnak, tegyen róla! A messzeségből menekült orosz csak szappanbuborék volt nekik. Szegénységét kajánul figyelték, ha meg tudta őrizni az uriság látszatát, még jobban gyűlölték.

De azért eljöttek ők is, a bátkaiak a furesa kocsmába. Munkából jövet alkonyatkor letelepedtek óvatosan a pajta szélén, leragadtak egy asztal mellé. úgy nézték: mi folyik itt. Mégiscsak a távolság üzent, a háború amelyik a szerviánust is a nyakunkra hozta és kavargatja lám tovább a dolgokat.

Szentgyörgyön eddig bort ittak általánosan és seprópálinkát a népek. A hegyvidéki szerviánusok magukkal hozták a szilvapálinka olthatatlan szerelmét. Ezek hurcolták be a sligovicát meg a klekovacsát. Most jött a muszka furesaszínű sok pálinkával, melynél a leggyengébb is lángalobban a gyufától. „Meg kell próbálni” mondták a bátkaiak és vutkit kértek.

— Aztán jól rázza bele hallja — szóltak az elkaesázó világ-esoda, a tábornoki főpincér után. Pedig biztosak voltak venne, hogy úgysem érti meg.

A helybeli kocsmárosok sokat beszéltek ekkortájt a muszka veszedelemről. Erről beszéltek a legtöbbet.

— A súly vesse fel az olyat, aki idegenbe szalad — bújtatták a népet. Meg ilyeneket mondtak: Vitriolt árulnak azok hallják-e?

Hangosan lármáztak ellenük, majd csak eljut a hír a torony alá! Majd ott intézkednek. Majd.

De nem történt semmi. Suttogták, hogy minden orosz pátrónusa a püspök vagy talán a király maga.

Hát a polgármester?

Az még nem nyilatkozott. Odaadta a város deszkáját, azóta lapult és hallgatott ebben a kérdésben.

Már hajlott a nyár erősen lefelé, amikor az ősidőktől helybeli kocsmárosok megindultak küldöttségbe a polgármesterhez. Panaszt tenni a muszka ellen.

Tehették, mert övék volt a nagyúr. Kocskeszakállas hegyvidéki, bizonyos

Péter nevezetű, Perica. Irnoknak vetődött a magyar lapályra, itta a vinkót kocsmáról-kocsmára, tetű lett vele a fél város. A kocsmárosok is persze. Minden-fajta ember barátságával ül aztán váratlanul a polgármesteri székbe.

— Mi lesz ebből — suttogták a népek sápadozva — jaj hiszen ennek semmi tekintélye nem lesz!

Furesa dolog történt aztán. Berendelte egy nap a polgármester a fiakkereseket, pincéreket, berendelte mind a kocsmárosot és kucsébert. Megtelt velük az egész tanácsterem. Bor volt előtte, a polgármester előtt és két pohár. Megtöltötte a poharakat és szólt a gyülekezethez:

— Akivel pertut ittam, egyenként jöjjön ide!

És visszaitta szépen a barátságot. Főleg a kocsisokkal. Még a csókot is visszaadta.

Hát ilyen ember volt a polgármester, akikhez a kocsmárosok küldöttségbe elzarándokoltak. Ravasz ember. Tőle kérték, bontassa le a tiszaparti muszka kocsmát, annál is inkább, mert nem fizet adót, lányokkal csábítja a fiatalokat, vitriolt mér — efféléket mondtak.

Szorította a gallér a szervánust. Alulról a kocsmárosok, legjobb kortesei, hajdani tetű barátai mind, felülről meg valami titokzatos hatalom, a püspök vagy talán a király maga!

De aztán legyintett és odavezette az ablakhoz a szónokot.

— Lásza maga ott azlat a levelet a körisfán?

Már nem is törte a magyart, egészen szépen beszélt. A legkövérebb kocsmáros el is csodálkozott ezen, szinte tátva maradt a szája. De azért kinyögte.

— Látom!

— Hát aztat hiszi maga, ha fúj a szél, az a levél mind ottmarad? A fán?

Ravaszul mosolygott hozzá és ki-mondta a szentenciát.

— Nem marad ottand. Megsárgul és lecsik. Bum!

Még nevetett is jót, aztán utána-szólt a deputációnak:

— Emberek, ne felejtsetek: *mindig történik valami.*

Fejesóválya tért vissza a küldöttség. Ravasz dolog volt ez a beszéd, olyasféle, mint a visszacsókolt a bruder. Nem értették. Mégis nevettek, mert elhaladva a körisfa alatt a legvastagabb kocsmáros nagyot ütött az egyik ágra. Lepergett a sok levél, a deputáció mind földbetaposta a levelet.

— Mindig történik valami — vijjogtak egymás felé.

Ilyen volt a gyűlölet köztük a sokszínű pálinka ellen, ha nem ők mérték.

III.

Szeptember lett.

A szél előbb símogató módon kerülgette a vékonylábú asztalokat, székeket. Pamfil Mihajlovics Sztorozsenko, akire a cégtársak rábízták a takarítást, aggodalmas arccal követte a láthatatlan légörvényeket. A lámpások, mint furesa ördögűző lóballás harangozták fényüket a szél támadása elé, hasztalanul persze. Mire az öreg este letelepedett, formás vihar keresett új zsákmányt a tomboláshoz. Tárgvat, amit megemelhet, meztelen bokát, amelybe beleharaphat. Cinkos eső állt a szél mellé, ez feláztatta a töltést meg az utakat. Bátorság és csizma kellett hozzá, átvágni rajtuk. Hiába vonták be az asztalokat a muszka kocsmába tető alá, hiába függönyözték be a szálát, nyers esőszag tört be és néhány gubbasztó ember versenyszidta a menydörgéssel a világot.

Papíron kimutatható, hogy szeptember elején még nyár van!

Hiába. Reggelre új felhőket korbácsolt össze a szél. Hozta, hajtogatta őket át a Tiszán. És megint csak esett megint csak káromkodtak a butikban. Most már csak a cégtársak egymás között, mert nem jött már senki a muszka kocsmába ezen az estén.

— Evgen Arkadijevics Rosztopcsin — szólalt meg valaki a nagy csendben — vége a nyárnak!

— Bolond vagy? — kiabáltak többen is és fázósan össze húzták kabátjukat. Olyan naptár nincsen, amelyik ezt így tudja! Nem is lehet, amíg ilyen sok az üdadtalan pálinka, nem lehet bezárni a pottot, tizenkét cégtársat kaja nélkül hagyni a tél közepén, mert kicsit fúj a szél.

De nem jött senki a kocsmába, továbbra sem. A féllábú Hinya, a zongorista a sarokban nyomogatta a pedált és verte egyre a billentyűket. Ő nem volt benne a vállalkozásban, alkalmazott volt és azért fizették, hogy játszon. A „Zümmögő méhecskével“ kezdte aztán belevágott a Cigánydalba. Inogtak a fejek a nótá taktusára. Már a Kazacsik nagyon tetszett.

— Igunk — mondta maga Evgen Arkadijevics Rosztopcsin és mindenki esdálkozott, hogy ez előbb nem jutott eszébe senkinek. Nem hűtötte le még az sem jókedvüket, mikor a végén a tábornok felírta az egész kontót. Aznap pálinkában fizették ki a cégtársakat.

Csak a féllábú zongorista elégedetlenkedett. Neki pénz jár, úgymond. Majdnem megverték a mulatozó honfitársak.

Ázott a világ és tombolt a szél szakadatlanul. Vagy két nap múlva sáros bárkaiak érkeztek a töltés felől, ketten körüljárták a deszkahodályt, mint akik mérnek, keresnek valamit.

— Mit akarsz venger, minek jöttél — szedte össze bátorságát Pamfil Mihajlovics, a kocsmacsősz és odaállt gyanakodva eléjük.

— Én éppen semmit, — szólt az egyik sáros ember. Ő a tapasztó, őtet kérdezd!

Nehezen értették csak meg egymást, olyan reménytelenül hosszan folyt a szó az ajkokról, kölcsönösen. Mutatta az egyik bárkai: ide kemencét kell majd rakni! Lyukat kell vágni és kidugni a csövet a Tisza felé, furfangosan, nehogy a szél visszafelé fújja a füstöt.

Pamfil Mihajlovics titokban keresztet vetett és elfelejtette megkérdezni, ki küldte őket. Biztosan az ördög maga. Zihálva jelentette este Rosztopcsinnak:

— Tábornok, vége a nyárnak!

— Bújjon beléd az ördög — szólt erre mérgesen a generális. De a másik nem hagyta magát.

— Meg kell csinálni a kemencét, itt jártak a tapasztók. Fűteni kell tábornok, mert megfagyunk!

Tizenkét cégtárs nézte egymást riadt szemmel. Ki beszél itt fagyról, fűtésről? A bolond Pamfil Mihajlovics beszél róla persze! De ne hagyjátok emberek, még nyár van, ősz legfeljebb, mért kell folyton a télről beszélni ami egyértelmű a kocsmá halálával?

A zongorista éppen a „Dörmögő macskó“ hótájába vágott bele. Magasan szállott a hang, beleolvadt valami fájó túlkölésbe. A Tisza felől jött a hang, ahol egy nagy gőzös birkózott a hullámokkal. A kékruhás, szépmellű orosz lányok kuncogva bújtak össze a sarokban.

— Aminek egyszer vége, annak vége — motyogta csökönyösen Pamfil Mihajlovics és álmodozni kezdett. Jó meleg pékségről álmodott, amelynek kemencéjében sohasem alszik ki a tűz. Álmodozott, mígnem oldalbabókta valaki: Menj pálinkáért, öreg!

IV.

Hinya, a féllábú, a hosszú zongora teletjén aludt. Azon ágyazott minden este. Párnát rakott rá és pokrócot derékaljnak aztán sűrű fohászkodások között felmászott a furesa fekhelyre. Pamfil Mihajlovics a söntés sarkában húzódott meg, onnan nézte. Éjfél felé lepihent ő is.

Napok óta nem jött senki a kocsmába. Vastag sötétség ült a folyóparton éjszakánként, ebben a feneketlen sötétségben minden elmerült. A tizenkét cégtárs akik valahol a városban horkoltak kuckóikban, a tapasztó emberek, a bárkaiak, Krizsán bácsi és egész Szentgyörgy. Csak Pamfil és Hinya örködtek a halálraírt kocsmá deszkafalai között.

Olykor kiszakadt a sóhajzás Pamfil Mihajlovics melléből. Nehezen aludt csak, tapogatta a deszkákat. Az ördög ér-

ti ezt, a tábornok nem akarja tudomásul venni, hogy vége a nyárnak. Ide ugyan aligha jön már vendég a szellős deszkák közé, hajósok legfeljebb, kétkrajcáros pálinkára. Inog az egész vállalat.

Már harmadszor ült fel fekhelyén: fújja a szél az egészet, lehordja, csak ő marad itt és pár szál deszka.

Lehet hogy kijátsza a többi — rémlett feléje. Isszák a pálinkát minden este, de senki aki fizessen. Nicsevo. Szaladj ide Pamfil Mihajlovics, szaladj oda, egész este szalasztják, de senki aki fizessen.

De azért kifog ám rajtuk!

Kimászott a takaró alól. Meztelen, so vány lábai bizonytalanul kalimpáltak. Iszik ő is minden éjszaka, a féltve őrzött csillagos italból éppen. A legdrágábból.

Szájához emelte az üveget. Árulkodva kortyogott az ital. Ki hallja a kortyogást ugyan reggelre?

Reggelre senki, igaz, de az éjszakának ezúttal füle volt. Hinya a zongorista könyökölt fel.

— Mit iszol Pamfil Mihajlovics? Nekem is adjál!

— Vízet iszok galamboescám. Sós volt a vacsora.

— De mért kortyog a víz? És mért nem gyújtasz világot, he!

Ördög bújjon a féllábúba, hogy éppen most kellett felébrednie. Nem tudott válaszolni az öreg, hát hallgatott.

— Lopod az italt hallod-e, lopod a tábornoktól meg a többiektől — hangzott tovább a zongora felől. — Hát szép dolog ez, Pamfil Mihajlovics, öreg ember akiben mindenki megbízik.

Ördög bújjon a féllábúba, hogy lármázik. Oda kell menni hozzá: nyughass már bolond és aludj!

De azért adott neki a pálinkából.

— Csillagos — szólt a másik és csettintett. — Előbb is gondolhattál volna rám.

Aztán hallgattak. Nagyokat húztak az üvegből és hallgattak. Fülették az éjszakát, meregették szemüket a sötétben. Nem volt mondanivalójuk. Mignem egy kakas a távollétől megtörte a varázst.

Szépecskén lángolt már bennük az

ital, mikor megszólalt a kakas. Odakint tisztulni kezdett, néhány csillag átkandikált a deszka-görcsökön.

— Járt itt két venger, tudod — kezdte Pamfil Mihajlovics. Aztán gyanakodva kérdezte: — Hallgatsz te engem Hinyiska?

— Hallgatlak, ha adsz még pálinkát!

— Hát adok. Neked adok és nem sajátélem.

— Azt mondták a vengerek — sügta később titokzatosan — hogy a kemence miatt jöttek. Pedig nem azért jöttek, tudom.

— Hát? — hökkent meg a másik részen.

— Fűrészelnék. Hallgasd csak, most is hallani tisztán. Fűrészelnék minden éjjel.

A féllábú felemelkedett, úgy fülelt, de nem hallott semmit. Oldalt fordult és újból megpróbálta. Semmi.

— Bolond vagy te Pamfil Mihajlovics!

— Az vagyok, bolond, ingatta fejét megadóan a részegebbik. De tudd meg, hogy én harminc évig laktam erdő szelén, erdőt irtottam magam is, én meghallom, ha valaki két versztnyire előveszi a fűrészét, hallod-e? De azért lehet, hogy bolond vagyok — tette hozzá engedékenyen.

Mint aki titkot tud, úgy ragadt a beszédén. „Múlt éjszaka is ittjártak, egészen közel. És fűrészelték, folyton fűrészelték.”

Felemelkedett, hogy mutassa hol. Kezében a pálinkásüveggel megindult, de nem jutott messzire. Összezsuklott váratlanul és elterült a földön.

— Ha én pálinkát iszok, — motyogta bűnbánóan — mindig fűrészelnék. Harminc év óta . . . tíz év óta . . . örökre.

Csöndben aludt el a zongora tövében. Hinya meg ott kuporgott fölötte riadtan figyelte az éjszaka esődjét.

Az ördögbe is, igazat mondott a másik. Mindig fűrészelnék. Most már ő is tisztán hallotta.

V.

Talán fát loptak a bárkaiak a töltés-

oldalban, azt fűrészelték. Nem tudni mi volt. Emberek, el ne felejtétek mit is mondott a polgármester: mindig történik valami. Vagy a bosszú dolgozott talán? Ki tudja.

Valamelyik húszméteres nyárfát aztán egy éjszaka oldalbakapta a szél a töltésen és úgy csapta a muszka kocsmá deszkái közé, hogy csak úgy nyekkent.

Korhadt volt már a nyárfa — mondogatták az emberek és csodálkoztak, hogy nem ütött agyon senkit.

— Pedig ugyancsak ráesett a muszka kocsmára — halljátok csak! Palacsintát vert belőle. Ott isszák most a népek a jófajta pálinkát, törött üvegből. Nem kéri senki az árát, sárba verte mind a szálfát, hordót, üveget!

Az mondta el így, aki először látta. Onnan jött a töltés felül. Lihegve vitte szét a hírt mindenfelé „Olyat durrant a zongora mint az ágyú. Nagyot durrant kétfelé vált.”

Munkába igyekvők mind látták reggel a pusztulást. Tizenkét muszka és félucat asszony húzta ki riadtan a törött deszkák közül az asztalokat és üvegeket.

— Szegények — sóhajtott a valaki részvétellel. Asszonyféle.

— Szegények? Hát osztán? Münk is szegények vagyunk oszt se püspök, se király aki védjen! Maradtak volna otthon Muszkaországban — gorombáskodott egy bátkai.

Akkor ért éppen a goromba ember mellé egy szakállas orosz. Véres volt a keze, riadt a tekintete, mint aki könnyörög. Csapzott szakállába könnyek peregtek. Lefejezett pálinkásüvegeket hordott halomba és leült a töltés szélére. Olyan reménytelen volt mindez, hogy meg is sajnálta a goromba bátkai.

— Ne félj na batyuska, majd kinő esztendőre ez is. Kinő a bircausz én mondom!

És mer! amaz úgysem értette a vigaszt, megindult a város felé. Azon tűnődött, mitől lett véres a másik. Megsértette egy ág vagy talán a pálinkásüveg vágta meg?

Később a műhelyben el is mesélte az egészet.

— Olyan arca volt a szakállasnak tudjátok, mint a Jézus Krisztusnak a passióban.

És úgy érezte: mégsem kelett volna olyan gorombán lármáznia, hiszen nagy baj az, ha valahol leüt a mennykő vagy lecsap a szálfát.

Részlet Goethe Tassójából

Második felvonás

Harmadik jelenet.

Tasso, Antonio

Tasso. Hozott az Isten! Mintha most először
Látnálak téged! Embert szebben itt
Be nem mutattak még nekem. Köszöntlek!
Tudom, ki vagy, már ismerem becsed,
Kézem s szívem örömmel nyújtom im,
S hiszem, szíved se vet meg engemet.

Antonio. Mit bőkezűen kínálsz, nemes ajándék,
Melynek becsét kellően ismerem:
Ne bánd tehát, ha késve nyúlok érte.
Nem is tudom, cserébe majd hasonlót
Adhatok-e? Ne láss, nagyon szeretném,
Hamarnak és hálát sem ismerőnek:
Kettőnk javát ápolja az okos.

Tasso. Nem éri gáncsom az eszélyt! Az élet
Mutatja meg nekünk, mily fontos az:
De szebb, ha lelked oktat arra, hol
Fölösleges a bölcs előrelátás.

Antonio. Ezt önmagától kérdje meg ki-ki,
Hibáiért is önmaga felel.

Tasso. Legyen! Megtettem, ami rajtam állt:
A hercegnő szavát követtem és
Barátodul kínáltam im, magam.
Nem volt kitérni mód, Antonio,
De tolakodni sem fogok. Legyen.
Talán idővel a megismerés
Kívánni fogja majd ajándékom,
Amit lenézel s eltaszítsz ma még.

Antonio. Hüvösnek hívja a mértékletest,
Gyakorta az, ki önmagát melegnek
Gondolja, mert emészti röpke láz.

Tasso. Te azt rovod meg, amit én rovok meg.
Ha ifjú bár, tudom, hogy a múltó
Nem ér fel azzal, ami megmarad.

Antonio. Okos beszéd! Szerinte tégy ezentúl.

Tasso. Jogod van ahhoz, hogy tanácsot adj,
Hogy óvj, hiszen bevált barátul áll

*A kor s tapasztalás az oldaladnál.
De hidd el, csendben hallgat a szívem
A percek intő szózatára is,
S titokban edzi önmagát a jóra.
Mit újra vél tanítani szigorod.*

Antonio. *Bár kellemes, ha csak saját magunkkal
Foglalkozunk, ám alig hasznos is.
Belülről ember önnön belsejét
Hiába nézi; önmértéke most
Kicsinyt s nem egyszer túlnaggot mutat.
Magába lát, ki más szívébe néz.
S mit ér, az élet mondja meg neki.*

Tasso. *E pár szó tapsra, tiszteletre kész.*

Antonio. *S te mégsem arra gondolsz e szavaknál,
Amit szavam most mondani akar.*

Tasso. *Közelbe így alig kerülhetünk mi.
Nem üdvös és okos, ha valakit
Akarva félreismerünk, akárki
Az illető. Hercegnő nélkül is
Hamar szívedbe láttam én neked,
Tudom, te jót cselekszel és akarsz.
Nem érdekel saját magad sora,
Másokra gondolsz, másokra segítsz,
S az élet árja bárhová emeljen,
Heigén szíved. Ilyennek láttak én.
Mi lenne vélem, hogyha nem kereslek?
Ha nem kívánna részt a lelkem is
A kincsözönből, amelyet te rejtessz?
Tudom, megbánni nem fogod, ha nyílt léssz,
Tudom, barátom vagy, mihelyt megismersz:
S ilyen baráttra már mióta várok.
Tapasztalatlan ifjúságomat
Nem szégyelem. A holnapok arany
Felhője még fejem körül pihen.
Ölelj, nemes te, a szívedre hát,
S mértékkel élni életét, segítsd
A hirtelen, tapasztalatlan ifjút.*

Antonio. *Egy perc alatt kíoánod tőlem azt,
Mi az idővel érhetik csupán.*

Tasso. *A szeretet megadja perc alatt,
Mihez a harc sokára sem jut el.
Nem kérlek én, jogom van követelni.
A jó nevében állok én eléd,
Amely a jók nemes friggyére sarkal.
Avagy ha névre vársz, Eleonóra,
A hercegnő reméli és akarja.*

Hogy én neked s te nékem adj kezet.
 Ó váltsuk im valóra óhaját!
 Siess velem az égi nő elé hát,
 Hogy a kezünk s szívünk kínálva néki,
 A legméltóbbat érte megtegyük.
 Ismétlem! — Itt a két kezem? Fogadd!
 Ne térj ki és ne késlekedj tovább már,
 Nagy ember, és ne fossz meg a gyöngyörtől,
 Mely üdvözíti a nemest, ha hittel
 A jobbnak adja át magát egészen.

Antonio. Hajód a szél röpíti! Úgy hiszem,
 Megszoktad már, hogy győzz, hogy útaid
 Símák s kitárva várnak a kapuk mind.
 Érték, öröm, ahány, legyen tied,
 Kívánom ezt szívemből, ám tudom,
 Mily távol állunk egymástól mi még.

Tasso. Csupán időben, érdemekben, ám
 Helyen vagyok, ha szív kell, akarat kell.

Antonio. Az akarat s a tett nem egy; a bátor
 Kurtábbnak véli sokszor az utat.
 Ki célhoz ért, azé a pálmaág,
 S nem jut babér sűrűn az érdemesnek.
 A koszorúk lehetnek könnyűk és oly
 Különbözők is; olykor, úgy lehet,
 Egy séta közben is fejedre hullnak.

Tasso. Amit egy isten ád meg ennek és
 Tagad meg annak, ilyen adományt
 Nem érhet el csak úgy akárki is.

Antonio. Ha a szerencse volt az isten, úgy
 Helyeslem; annak választása vak.

Tasso. Kendőt visel kezében az igazság,
 S ha vakítod, beköti a szemét.

Antonio. Akit kegyelt, dicsérje a szerencsét!
 Mesélje, milyen gondos és okos,
 S az érdemet tekintni száz-szemű;
 Minervának nevezze, bárminek,
 Elismerésnek tartsa a kegyet,
 és dísznek azt, mi cicoma csupán.

Tasso. Ne szólj tovább, megértelek, elég.
 Szívedbe látok mélyen és örökre
 Ismerlek már. Ismerne bárcsak így
 A hercegnő is! Ó, ne pazarold
 A nyelved és szemed nyilát hiába.
 S ne vedd azokkal a babért se célba,
 Mely hervadatlan ékesíti főm.
 A nagy csupán, kit nem gyötör irigység,
 Csak az vitassa tőlem a babért el.

A legnagyobb jó s szent előttem az.
 Mutasd meg ám a férfiút, a hőst,
 Ki azt elérte, mire én törekszem,
 S kiről a múlt mesél csak énnekem.
 Költőt mutass, aki Vergiliussal,
 Homérrel mérkőzhetnék, sőt mi több,
 Mutasd a férfit, aki koszorúm
 Háromszorosan érdemelte meg,
 S háromszor inkább érzi szégyenem,
 A térdeimre hullva láss meg akkor
 Az istenség előtt, mely így jutalmaz;
 S nem is kelek fel addig, míg az éket
 Fejemről önfejére nem helyezte.

Antonio. De addig arra érdemes maradsz.

Tasso. Amíg bíralsz, kitérni nem kívánok,
 De megvetési nem érdemeltem én.
 A dísz, amellyel hercegem becsült,
 S melyet hercegnőm font, ne sértse senki,
 Se kétkedés, se sánda gúnymosoly.

Antonio. E helyhez és hozzám, ha szólsz velem,
 Méltatlan ám e lobogás, e nagy hang.

Tasso. Hozzám is illik, amit megtehetsz te,
 S talán száműzött innen az igazság?
 Rab-e a szellem e fedél alatt?
 És szolgaság a sorsa a nemesnek?
 Úgy érzem, itt van a helyén a nagyság,
 A lelki nagyság! A világ dicsőin,
 Kik oly közel, ne örvendezzen-é?
 A herceghez egy út visz: a nemesség,
 Mi ránk egy ős hagyott; miért ne vinne
 Lelkünk is hozzá, hogyha nagynak azt
 Nem egyként adta istenünk, amint nem
 Egyformán osztott úrkünk, nagy előket?
 Csupán a törpeség remegjen itten,
 És az irigy, ki szégyenül van itt,
 Miként a szál, amit a csúnya pók sző,
 Ne illesse e márványfalakat.

Antonio. Megvetni téged im, te adsz jogot!
 A hirtelen gyerek a férfiú
 Kezéi s szívét akarná kicsikarni?
 Erkölcsteien, s te jó vagy, azt hiszed?

Tasso. Inkább a rossz legyenek szerinted én,
 Csak az ne, mit neveznek nemtelennek.

Antonio. Oly ifjú vagy s erős fegyelmezés
 Jobb útra térni megtanít talán még.

Tasso. Nem oly gyerek, ki még imádna bálványt.
 Dacolni daceal ám elég öreg.

- Antonio. *Ahol a száj s a húr játéka döntő,
Tiéd bizonynal ott a győzelem.*
- Tasso. *Karom dicsérni nem vagyok merész még,
Semmit se tett; de bízom abban én.*
- Antonio. *Kíméletet remélsz, amely szerencséd
Vak útjain nagyon tenyérre vett.*
- Tasso. *Ma érzem én, hogy férfiú vagyok.
Alig kívánta fegyverem, de most
Veled kísérli majd a harc esélyét.
Parázst parázsra szít szavad, velőm
A tűz emészti és a bosszúvágy
Pezsegve forr s kisebzi keblemet.
Ha férfi vagy, amint dicsekszel, állj ki!*
- Antonio. *Hol és ki vagy, feledted azt meg ezt?*
- Tasso. *Mi kényszerít gyalázatunk viselni?
Te káromolsz s gyalázod e helyet,
Nem én, ki tán a legszebb áldozatként,
Szívem, bizalmam hoztam el neked.
A szellemed mocskolja édenünk,
S beszéded ezt a tiszta termet itt,
Nem érzelemtől áradó szívem,
Mely égbe sír s nem tűr parányi foltot.*
- Antonio. *A szűk kebelben ó mi lélek él?*
- Tasso. *Könnyíteni van a keblem itt elég hely.*
- Antonio. *Szavakkal könnyít a nép is magán.*
- Tasso. *Mutasd meg im. ha mint magam, nemes vagy*
- Antonio. *Bizonynal az, de hol vagyok, tudom.*
- Tasso. *Siess velem le, ott a kard beszél.*
- Antonio. *Tilos kihívnod, nem követlek én.*
- Tasso. *A gyáva csupán az ily tilalmon.*
- Antonio. *A gyáva hős, ha nem fenýt veszély.*
- Tasso. *Ha véd, e helyről szívesen lemondok.*
- Antonio. *Te szállj alább s ne mondj le semmiről.*
- Tasso. *A hely, ha türtem eddig, megbocsásson.*

(Kardot ránt.)

*Kiállsz? Követsz-e? vagy, mint gyűlöllek,
Úgy vessenek meg én örökre tán?*

Fordította: Hódsághy Béla.

Könyvek

Halácsy Dezső:

A világ magyarságáért

A szerző kiadása, Budapest, 1944.

Ma még a világháború kellős közepén — legalább is legvadabb hullámzásában — élünk, de már most is gondolnunk kell arra, hogy a világháború befejezésével ismét szembekerülünk a külföldi magyarság nagy kérdésével, amely végeredményben a hazai magyarság nagy sorskérdéseirez kapcsolódik: hazatelepíthető-e a világ magyarsága? Erről a kérdéstről már sok beszéd elhangzott, cikk, tanulmány és kötet látott napvilágot s mindezekből azt az eredményt szűrhetjük le, hogy a hazatelepítés legiobb megszervezése mellett is minden bizonnyal marad még sok magyar, aki nem tér vissza, hanem ezer és egy ok miatt továbbra is ősei hazájától távol fog élni. Nékünk számot kell vetnünk azokkal is, akik hazatérnek, de azokkal is, akik külföldön maradnak s már most fel kell készülnünk arra, hogy a háború végeztével a külföldi magyarokkal azonnal felvegyük az eddigi kapcsolatokat, sőt azokat jelentősen kiépítsük.

Halácsy Dezső neve nem ismeretlen azok előtt, akik a külföldi magyarság kérdéseivel foglalkoznak. Ez a kitűnő tollú és éles szemű lelkes magyar író már esztendőkre hosszú sora óta lélekkel és hittel figyeli a külföldi magyarok sorskérdéseit és nemcsak tollával, hanem gyakorlati tetteivel is bebizonyította együttérzését. Halácsy Dezső a Magyarok Világszövetségének alapító tagja s egyike azoknak a férfiaknak, akik a Külföldi Magyarok Háza kérdésében szóban és tettel már eddig is sokat cselekedtek.

Mostani hatalmas kötetének kiadása is azt célt szolgálja, hogy ez a nagy-szerű terv megvalósuljon: Budapesten minél előtr felépüljön a Külföldi Magyarok Háza, amelyben otthont találjanak nemcsak azok a szervezetek, amelyek a

külföldi magyarok ügyeivel foglalkoznak, hanem a külföldről időnként visszatérő vagy végleg hazatelepülő magyarok is. Halácsy ennek a kötetének a tisztá jogvedelmét is erre a nemes célra ajánlotta fel.

Maga a kötet részletes és teljes áttekintést nyújt a külföldi magyarságkérdéseiről s kitűnik, hogy alaposan végig-tanulmányozta a külföldi magyarokról szóló irodalmat is. (Nagy kár, hogy a kötet végén nem adott erről bibliografiát: sokan értékesen használhatták volna) Az olvasó, aki ezzel a kérdéssel most először foglalkozik, világos áttekintést kap erről az egész kérdéskomplexumról és a szerző alaposan és gondosan összegyűjtötte mindazoknak a neveit, akik ezzel a kérdéssel foglalkoztak. A kötet első részében azokat a gondolatokat, terveket és javaslatokat ismerteti, amelyek eddig a világ magyarjaiért a legkülönbözőbb helyeken elhangzottak vagy napvilágot láttak, a második részben pedig nemcsak felsorolja, hanem alaposan ismerteti is a külföldi magyarság ügyeivel foglalkozó hivatalos intézményeket, társadalmi és autonóm szervezeteket és azok munkásságát. A kötetet igen értékesen egészítik ki azok a fényképek, amelyek egyrészt a külföldi magyarok életéről, másrészt pedig a külföldi magyarsággal kapcsolatos manifesztációkról, intézményekről stb. készültek.

Halácsy Dezső különös érdeme ennek a kötetnek megjelentetésével az, hogy egyetlen kötetbe foglalta össze mindazoknak az intézményeknek, szervezeteknek működését, amelyek a külföldi magyarsággal foglalkoznak s amelyekről csak elszórtan jelentek meg eddig ismertetések. Bizonyos, hogy az alapos és szép kötet a nagyközönség széles rétegeiben is eredményesen hívja fel a figyelmet erre a rendkívül fontos magyar kérdésre és ezzel megkönnyíti mindazok munkáját, akik évtizedek óta egyrészt a külföldi magyarokkal való szorosabb kapcsolatokról, másrészt el-

vándorolt magyar testvéreink hazahozataláért küzdenek.

A kötet előszavát Perényi Zsigmond báró, a Magyarok Világszövetségének elnöke, zárószavát pedig Nagy Károly, a Magyarok Világszövetségének igazgatója írta. A gondos gyűjtőmunkáért és az anyag feldolgozásáért a szerzőt a legteljesebb elismerés illeti meg.

Csuka Zoltán.

Wesselényi Miklós: Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében.

Két kötet. Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta Gál István. Az Erdélyi Ritkaságok sorozat 12—13. száma.

Magyarországon még ma sincs egységes közvélemény a nemzetiségi kérdésben. Wesselényi ellen tüntetett a magyar ifjúság, amikor száz év előtt a román egyházak részére autonómiát követelt és románnyelvű clemi iskolákat. Az indítvány ma sem találna egységes megértésre. Hát még a következő fejtegetése szóban forgó kényvünknek: a honfoglaláskor az itt talált nemzetiségeket nem szolgálkká, hanem szabad polgárokká, egyenjogú polgárokká kellett volna tennünk. E helyett ezek, akiket a nemzetiségi elnyomás érzése érintett, még társadalmilag is lecsúszkodtak, továbbá a magyarságból — mely eleinte minden tagjában egyenlő szabad volt — kialakuló párezer tagu vezetőréteg társadalmilag maga alá gyűrte a magyar nép százezreit, később millióit. Ebben mindenesetre van valami belemagyarázása a XIX. sz. éveinek a honfoglalás korában, mégis mi csoda távlatok! Ha sikerül jobban meggyerni a nemzetiségeket, lassan beolvadtak volna, és ha minden magyar egyformán szabad lett volna! Hol volnánk akkor ma? A főuraknak szemére veti, hogy nem törődtek idegen alkalmi helységeik megmagyarosításával akkor, amikor ennek még meg lehetett volna a lehetőségei. E helyett inkább még önmagukat is kiengedték magyarságukból vetkőztetni; nagyobbára gyáva korcs majmokká váltak.

Tessék csak ezt a pár gondolatot ma egy értelmiségi magyar társaságba bedobni. párász vita támadna, melynek szomorú következménye gyanánt állna előttünk a tétel: leg-
égetőbb problémánkban, a nemzetiségi kérdésben még mindig nem vagyunk egységesek.

Pedig mennyien mutatják a helyes utat.

Wesselényi ebben a száz év előtti könyvében mindenekelőtt bebizonyítja, pontos statisztikai adatokkal, hogy a szláv mozgalom nem lehetett velünk szemben történő reakció, hisz felvetett sérelmeik alaptalanok, nálunk előnyös helyzetben voltak, előnyösebben mint más országokban, továbbá hogy a magyar nyelv maga is csak 1830-tól kezdve kezdi kivívni jogait, azokat is mindenütt a szláv-ság sérelme nélkül. Valamikor az asszimilációnak volt a híve, de látja, hogy erről már leküszöbölt a magyarság, ma már az egyetlen megoldás a nemzetiségeknek a magyar nemzettel való »egyenlő s rokon polgári érdekek alatt s általi egyesítése«. A testvéri együttélés. A magyar nyelvet az országban mindenki meg kell taníttatni, de »nem erőltetve s büntetéssel, nem anyai nyelvük eltiltása által, hanem ahoz édesítve, szelíd módon s ... jutalom s örömyerhetés eszközévé téve.« Kerülünk kell mindent, ami a nemzetiségekkel szemben erőszakolásnak vagy megvetésnek látszik.

Ez a testben is hatalmas magyar külföldön összekötöttésbe került szláv vezető emberekkel. Belátott kártyáikba. Megtudta, hogy a szlávok — már 1840 elején — Horvátországot és a tótoklakta területeket egy-egy másik szláv állam részévé akarják tenni, és »minket magyarokat honunk közepén azon részre szorítva, melyet tisztán magyarok laktak. egy kis tartományocskává zsugorodva — megengednének létezni vagyis tengődni.« (Trianon!) Sajnos, az országot az idegen uralkodóház elnyomta, közjogi harcokban és vitákban őrlődött fel a nemzet ereje, és a leg-
égetőbb kérdésre, melynek megoldásával áll vagy bukik az integer Magyarország, a nemzetiségi problémára egyszerűen nem jutott ideje. A Wesselényiek szava pusztába kiáltó szó maradt. Pedig milyen szívterázióban szólal meg — mint egykor Zrínyi Ádámában — ez a magát »polgári halott«-nak tartó nagyság megrendítő és mélyen emberi előszavában »a sirból kísértetiesen felreagzó« szózáttal: »Veszély fenyeget, oh hon! veszély olyan, milyen sohasem!«

Elgondolása nagyvonalú. Már akkor fölismerte, hogy Európa és Magyarország legnagyobb ellensége a pánszláv mozgalom, élén az egyre erősödő hatalmas »északi óriás«-sal, az oroszai. Európa részére legnagyobb védőfegyver, ha a zsarnok Oroszországgal szemben alkotmányos

szabadságot ad népének (1842-ben születtek a sorok!) és védőbástyája lehet egy erős Magyarország. Itthon viszont az oroszoknak szláv nemzetiségünkre gyakorolt expanzív hatását ellensúlyozhatjuk, ha szlávjainknak alkotmányos szabadságban élve jobb és kedvezőbb életlehetőséget nyújtunk a zsarnoki orosznál, továbbá ha a magyarságot erősítjük politikailag is, de főleg műveltségben, életszínvonalban, hogy így vonzóereje legyen a szlávok és a többi kisebbség felé. Ezt a programot korába beillesztve kell megítélnünk: Magyarország akkor nem volt független.

Wesselényi Szózatát magvas és Wesselényit megérdemeltebb helyre emelő tanulmányt vezet be Gál István, aki a második kötethez fűzött mindenre kiterjedő jegyzeteivel, alaposágával, szakszerűségével és nagy tárgyi tudásával mintaszerű kiadást hozott létre. (Talán a mecssevészes tájszó jelenését is megadhatta volna.)

Zimándi Pius.

Muhi János: Zombor története. Kalangya-kiadása.

A legrégibb időkbe visszanyulva vezet végig bennünket Zombor város történetén a tudós szerző. Kétévi fáradságos munkáját gyűjtötte össze ebbe a kötetbe, melyből megtudjuk egyebek közt, hogy Zombort csak a török időkben kezdték így nevezni, azelőtt Czobor-Szent-Mihálynak hívták. A török után sokáig katonaváros volt ez a régi magyar település, mégpedig szerb katonaváros. Mária Terézia emelte a szabad királyi városok sorába. Három év múlva ünnepelehetjük ennek kétszázadik évfordulóját. A köztudatban csak a török pusztítás él, pedig az egyébként dicső kuruckor újra pusztaságot csinált Bácskából, és így Zomborból is. Magyaroknak nyoma is alig akadt e vidéken akkor, a szerbek és bunyevácok is megfogyatkoztak. Újra kellett kezdeni az életet e földön. És tudjalsten, micsoda átok ülhet ezen a városon! 1720-ban Zombornak 2916 lakosa volt, ugyanakkor Szabadkának csak 2376. És hol van ma már Szabadka! Még érdekesebb a következő adatok összehasonlítása: 1851-ben Zombor lakosainak száma 23 ezer, Pécsé ugyanakkor csak 15318, Temesvár 19081, Zágrábé 14993. És ma? Hol itt a magyarázat? A könyv sem ad rá feleletet. Vérbeli zombori fájdalommal

olvassa azt az adatát, hogy egy időben 500 frt.-ért megvehette volna a város Bácska negyedrészt, de félt az újabb adósság rémétől. Mennyien fáradoztak Zombor nagygyűlésén! Hogy csak a legnagyobbakat említsük: Markovics József, Gromon Dezső, Margalits Ede, Csíhás Benő.

A sok kedves és komoly adat közül kevésbé ment át a köztudatba, hogy Szent László királyunk a közeli Bodrog várában fogadta a keresztshadak fővezérletét felajánló küldöttségét, hogy a zombori Szent János templom egy évig őrizte az időlegesen odamentett Szent Uros szerb cár hamvait. Hogy ki és mikor alapította a várost, erre ma még nincs megnyugtató válasz, de hogy magyarok, az kétségtelen.

Zombor társadalma hálásan gondolhat Muhira, aki az eddigi évek mulasztásait tette jóvá kötetével. Rengeteg adatot halmoz itt egybe a szerző. Célja — úgy tűnik fel — a meghatározott és korlátozott terjedelemben is lehetőleg mindent megemlíteni, vagyis teljességre törekszik a helyett, hogy megválogatta volna az anyagot. Nem mérlegeli, mi fontos, mi kevésbé az, hanem a lényegest a kevésbé lényeggel együtt szélesen előadja. Így műve kissé szétcsúsz, inkább adathalmaz — az idő fonalára fűzve — mint művészi várostörténet. Nem elég szerves, és nincs is benne valami átfogóbb szempont vagy csúsz, amit végigvinne, és ami szerint feldolgozná anyagát, csak az időrend. Nem tudta megemésztetni az adatokat. Ezek segíthetett volna úgy, hogy két részre osztja: szerves, művészi felépítésű várostörténet és egy második részben adattár. Az utóbbiban került volna pl. az ilyesmi, mint a Czobor-család csaknem két oldalra terjedő családfája, amit Muhi a szövegben közöl.

Mindez azonban a munka értékéből mit sem von le, csak a megírás módra, az írói módorra vonatkozik. Műve nélkülözhetetlen kiinduló pontja a későbbi városkutatásoknak, és egy későbbi, művészi igényű várostörténetnek. Hogy mennyire nehéz utakon járt, igazolja az is, hogy magyar forrásai maide nem mind a múlt századból vagy a századfordulóból valók.

Zombor történetét a szerbek 18-as bevonulásáig írta meg Muhi, a mai Zombor életéről tájékoztat az utolsó lapok »Adatok Zombor kulturális és társadalmi életéből« alcímű írása. Kár, hogy az egyesületek sorából ép a

Szenteleky Kornél Irodalmi Társaságot fejejtette ki.

A könyv külső kiállítása dicséretes, az illusztrációs kettő a zombori nyomdát dicséri. Elismerést érdemel képanyaga is.

Zimándi Pius

Morvay Gyula: A nagy út. Regény.

(Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.)

»A nagy út« egy élet útja. Az egytermes, vén falusi iskolából elinduló, tudásszomjával megáldott Böse János életutja a gyér szépségeket nyújtó szolgaságon, szegénységen keresztül a szeretetház végső kikötője felé. Az író azonban nemcsak egy egyszerű életet akar elélni vetíteni. Böse János mindennapi története a nincstelen magyarság, a szegénységbe süllyedt szolgaleány egyetemes története is. A falu elevenedik meg Morvay Gyula regényében, a szegénységben sýnlódó magyar falu minden nyomonosságával.

Az írónak azonban nincs elég ereje, hogy ezt a mindent megsavanyító, mindent megszürkítő nyomorúságot a maga sívárságában ábrázolnia tudja. Talán éppen azért nem, mert túlságosan is igyekszik alátámasztani. Képek és képek tolakodnak elébe, a nincstelen, földtelen, egy hold ábrándképéért küzdő bérselegények életéből: jajsavak, panaszok sirnak feléje a magyar falu magárahagyottainak ajkáról: viisszaságok, hibák, közéleti bajok emlékei elevenednek fel előtte s ő mindezt egy életben. Böse János szolgaleány életébe akarja belegyurni. Mérhetetlen tömegű, émszthetetlen mennyiségű és fajsúlyu anyag került Morvay Gyula elé és amikor mindezt egyetlen emberi élet rajzába sýritette, megbontotta vele a mű arányosságát, egyöntetűségét, hőse jellemének tisztaságát, a regény szépségét.

Elvitatathatlan érdemei és szépségei vannak a regénynek. Bár maga az íhlető eszme sem mindennapi. A más földjén dolgozó, más állatait gondozó bérselegényben az egyetemes magyarság rajzát adni: viisszatükröztetni a magyar nép jellegzetes vonásait, hibáit, erőnyeit, rámutatni a bajok kutforrására egy folyton küzdő, verejtékező, soha nem lázadó ember életén keresztül. Az eszméhez igazodik az előadás is. Az igazi epikus részletező rajzával, mezelevenítő tollával hozza elélni a magyar falut, annak embereit. Erőtéljes reá-

lizmusának szépségével vetekedik friss, izos magyarságu stílusá.

És a könyv mégsem tudja magával ragadni az olvasót. Tulsokat akart nyújtani és ezzel aránytalanná, egyenetlenné vált mind az eseményvezetés, mind a jellemfejlésztés terén. Itt aprólékos részletezéssel ír le jelentéktelen epizódok, másutt vázlatos elnagyoltsággal érint olyan eseményt, amely döntő fontosságú a hőse életében. Néha csak képeket ad, hézagos, lazán összefűzött képeket Böse életéből, máskor meg részletező folytonossággal, mellék ösvényekre kitérve mutatja be a bérselegény nagy útját. A mű egységét megbontja a sok közbeszótt történet is. Ami viisszásságot, bajt nem tud belegyurni Böse életébe, azt a hajcsárok, falusiak meséinek, elbeszéléseinek alakjában hozza elélni, a nélkül, hogy szervesen hozzákapcsolná a regényhez. Ez a sokat adni akarás bontja meg a főhős alakjának tisztaságát is.

Morvay Gyulának sok a mondanivalója. De ez írónál nem hiba, hanem érdem. A tulterheltség ugyan kárára van a regénynek, de szépségét csak csökkenti, nem vonja el teljesen. Morvay regényét sem teszi tönkre a tulterheltség. Érdekes olvasmány »A nagy út«, amely méltán hívhatja fel a figyelmet a kevésbbé ismert felvidéki íróra.

Laczkó Márta.

Schütz Antal: Aquinói Szent Tamás szemelvényekben. Magyarul és latinul.

(Szent István-Társulat, 1943.)

Az elvont gondolkodásra hajló középkornak igazi hősei a filozófusok voltak. Az újkorba való átmenet idején a császári Hohenstauf családallal rokon aquitániai grófok legnagyobbika, Szent Tamás (1224-1274) adott példát arra, hogy hogyan lehet valaki újkori, immanens gondolkodásu ember a nélkül, hogy elveszítené kapcsolatát a középkori annyira jellemző érzékfölkötti világgal. Az előtte járó rendszerezők a platonai ideáлизmus talaján állottak. Szent Tamás egész rendszerének pedig Aristoteles a lelke, s ez a reális bölcselet segítette át a középkort az újba. Szent Tamás nem a középkort akarta viisszaállítani, hanem páratlan képességeivel onnan mindent átmentett az új világ felépítésére. A világtörténetben az a szerepe van, mint szá-

zadokkal előbb Szent Ágostonnak: két világ határán állva egy hatalmas szintézisben lezárta a régít és megalapította az újat. Őt kell tekintenünk az első újkori gondolkodónak, s ezért alapszik a modern katolicizmus is az ő gondolatain. Szent Tamás mindenkor korszerű.

Viszont a maga területén szintén egyedülálló, délvidéki születésű (Kistószeg) híres Schütz professzor munkájának is az adja meg korszerűségét, hogy Szent Tamás szemelvényekben, fordításban, magyarázatokkal bemutatva: a magasabb műveltségre törekvők alapigényét megkönnyítse, sőt kiszolgálja. Elsősorban is a latin mellett mindenütt az elérhető és lehető legjobb magyar szöveget adta. Magyarázatai is kulcsot adnak az eredeti szenttamási szövegek megértéséhez. A Summa Theologica teljes szövege, a Summa contra gentiles, (A pogányok elleni Foglalat), A megvitatásokból, A hittudományos kommentárokból, Az Aristoteles-kommentárokból, A kisebb tudományos művekből, A lelki művekből vett főbb szemelvények bölcselőknek, hittudósoknak, jogászoknak, szociológusoknak, államférfiaknak, minden mélyebb műveltségre vágyóknak, az egész emberi gondolkodási munka folytonosságában állóknak betekintést adnak a legértetebb bölcsességbe. Szent Tamás egyébként is a mai katolikus, sőt az egész kereszténység gondolkodóinak mintája és vezetője, fő tanítója. A jelenkor szaggatott, tépettleklű gyermekeit problémák feszítik a robbanásig, különféle ideológiák terjednek az emberek között, s ezért egy olyan teljesség, kiérlettség, az igazságban való meggyökerezettség, mint amilyen Szent Tamás: biztatás, gyógyulás és áldás lehet minden rendű és rangú tudós számára, védő és szent nemcsak a katolikus tudósoknak. De ezen túl éppen az a nagy érdeme Schütz professzornak, hogy a kisebb tudós szigeteken túl a milliós tömegeken felülálló, tehát a tudományt közvetítő részére egy hatalmas szintézisben egyesítette mindazt, ami Szent Tamásból az emberi észnek és akaratnak hozzáférhető. Schütz professzor is tudatosan, összhangban köríti, szolgálja a nagy titkot, természetfeletti életünk foglalatát és zálogát, az Eucharisztia áldozatát. Ugyanugy, mint annakidején Szent Tamás: jókor jelent meg ez a magyarázott gyűjtemény a porondon, igazán az idők teljességében, mert kezd nagy csönd támadni a tudományosság táján és éjféli felé mutat a gondolat.

A Szent Tamás előtti középkorban a világ annyira közel állott Istenhez, hogy önállóságát és önértékelését szinte teljesen elvesztette, míg az ő tanításában a világ már saját, öntörvényeit követheti, vagyis rendszerének józan, reális, természettudományi jellege van. Mégsem hagyja teljesen magára a világot, mert minden teremtményben az isteni bonum valami része lakozik, ami felé, mint lényegének beteljesülése felé, olthatatlan vágygal törekszik. Ez a szenttamási harmónia napjainkig mind többet és többet veszített univerzális keretéből, az Isten és a világ közötti távolság mindig nagyobb; Istent egyre jobban száműzik a köznap életből, s így a világ mindinkább a siralom sivár völgyévé lesz. Szent Tamás legszembetűnőbb meggyőződéséhez tartozik az is, hogy az államnak nem lehet más célja, mint a társas ember eszményének megvalósítása: az államnak a köz javát, hasznát kell szemmel tartania. A közjólattal természetesen nemcsak a polgárok anyagi javát, hanem erkölcsi tökéletességét is érti. Az állami alattvalóknak hűbére és bizonyosfokú anyagi jólétre van szükségük, hogy egyáltalán éljenek, de ez még nem minden, ez csak alap egy boldog és erőnyes élet felépítésére. Szent Tamás tehát az államnak erkölcsi nevelőszerepet szán, mert az állam céljával azt tűzi ki, hogy jobbá, nemesebbé, erőnyekben gazdagabbá tegye az embereket. Mivel a gyermekek nevelésében nem szabad visszariadni a büntetéstől sem, éppen így az államhatalomnak is a törvények szigorával a büntetőhatalom gyakorlásával kell élnie, hogy az alattvalókat jobbakká, emberibbakká tegye. A kulturállam fogalmát igazában Szent Tamás fejt ki először és minden időkre szólóan, megkövetelvén az államtól, hogy a műveltséget ápolja. Csak egyet, a lélek üdvözülését nem adhatja meg az állami polgárainak, itt át kell engednie a vezetést az egyháznak. Ezenkívül a közhatalommal való visszaélés megakadályozására preventív intézményeket kíván életrehozni.

Elsősorban ezek miatt van Szent Tamás tanulmányozásának egy vele rokon, nagy elme földolgozásában páratlan haszna. Maga Schütz professzor is óriási arányokban és teljes sikerrel végbevitt egy rendkívül szabatos rendszerezést azért, hogy a transzcendens gondolatától mindinkább távolodó korunk bölcselő elméi saját erejükkel és elveikkel eredményesen tudjanak működni. E könyvnek is, mint Szent Tamásnak, sajátos

vonása a kiválasztottság, mert a hét századdal ezelőtti aquinói gróffiu lelkén át az észlelésnek és elmélkedésnek, a kérdezésnek és felelésnek, a keresésnek és találásnak, tudásnak és hitnek, a hagyomány tiszteletének és az uttörésnek minden hamis hang és hézag nélküli teljes harmóniáját adja.

Fiala Endre.

Reviczky Gyula: Az örökség

Rendezte és előszóval ellátta: Fėja Géza —
Nemzeti Könyvtár VI. évf. 135 sz.

Manapság sok szó esik a napilapokban a mult század liberális korszakának bűneiről; hogy a napilapok és a napi propaganda vette át azt a szerepet, amit a mult században, tehát a liberális korszak idején az — *irodalom töltött be és a napilapok hallgattak el.* (Akkor propagandáról még nem volt szó.) A mult század második felében egész sereg bátor magyar író állt ki a porondra s írta meg a dzsentri romlás szörnyű betegségét, festette meg azt a mētelyt amit ez a korszak a magyarság részére kitermelt; *Justh Zsigmond, Petelei István, Iványi Ödön, Gozsdu Elek, Thury Zoltán, Tolnai Lajos* és egyik elfelejtett prózaíró művében *Reviczky Gyula.* Később Mikszáth, Kafika Margit csatlakozott ehhez a sorshoz. Bizony szomorú, hogy ezek a magyar írók a *népszerűtlenséggel s szinte a majdnem teljes névtelenséggel fizettek meg látorságukért,* de talán még szomorubb, hogy a mostani napokban is úgy kell kikaparni őket a sirjukból, mert *az a társadalom sem ismeri vagy alig ismeri a nevüket, amely pedig most jóva akarja tenni ennek a liberális korszak hibáit.* Az irodalom akkor hiába zörgetett a nemzet lelkiismeretén, a nemzet (helyesebben az olvasó középosztály) nem hallgatott rájuk, sőt rájuk sem hederített, legfeljebb átkot mondott rájuk, mert olyan hünöket teregettek eléje, mely hünökről hallani kellemetlen volt. Most természetesen kényelmesebb már elviselni ezeknek az íróknak az igazságait is, mert azok (kissé optikai csalódás az, igaz, de úgy látszik) visszafelé szólnak; a mai társadalom tehát nyugodtan még egy göröngyöt dob a beomlott sírokra, majdnem csak azért, hogy nyugodjon e korszak békében.

Nos, Fėja Géza most ezeket a régi, bemo-
hosodott sírokat bontogatja s elismerés illeti

a bátorságért, hogy élénk tárja a megfakult képet: ime, ilyen volt a társadalom, amelynek vétkeiért mi is nyögünk, mert Isten az apák vétkeit hetediziglen szokta büntetni az utódokban. Tolnai Lajos után most Reviczky Gyulát veszi elő Fėja és mutatja be egyik prózaíró művét, amely éles fénykévét vet egy korszak bűneire. Reviczky ebben a kis regényben a dologtalan és az akaraterő teljes hiájában szenvedő dzsentri-család szörnyű szétzúllását és feloldódását mutatja be. Kis és nagyvámosi Fejérházy Tibor a »ragyogó« nemesi név birtokában azt hiszi, hogy az életet dologtalanul és teljes passzivitásban is át lehet élni s ezért nagy árat kell fizetnie a teljes és kilátástalan pusztulást. Fejérházy Tibor képtelen akarateréjének a legcsekélyebb ésszpontosítására is, a munkában csak szégyent és lealázást lát, de nem lát szégyent abban, hogy mások nyakán éljen, nem lát szégyent a »becsületbeli« és soha vissza nem fizetett kölcsönökben (bezzeg a kártyaadósáért már öngyilkosság jár.) Ebben a szörnyű feloldódásban és hamis erkölcsű dzsentrivilágban aztán természetesen könnyen ver gyökeret az élelmes idegen. A magyar népről nem esik egyetlen szó sem ebben a kis regényben s az olvasó mégis azt érzi; ezt az elhagyott idegen kézre sikkadó magyar népet kell elsratnia, nem az öngyilkos dzsentrit, akinek erkölcsi felhőgása pontosan olyan idegen a magyar néptől, mint amilyen idegen a vére az új rátelepedőknek.

A lelkiismeretes magyar író ma helyesen cselekszik, ha a mult század végének nagy zörgetőit felidézi és bemutatja a mai magyar társadalomnak: ime, így szóltak azok, akik apáitok ajtaján hiába zörgettek, bebocsátást nem nyertek s ez volt a hang, amely pusztába kiáltó szó volt. Nos, lássuk, a telenketekben milyen visszhangot ver fel, vajjon eljuttok-e odáig, hogy amit apáitok elmulasztottak, azt ti megvalósíjátok? Az olvasó lelkében nem ismerhetjük a visszhangot, az író azonban kissé szkeptikus és reméli, hogy nemcsak szellemidézést végez Fėja Géza, hanem ennél többet is; a nemzet lelkiismeretének felébresztését. Dicséret illeti meg a Nemzeti Könyvtár szerkesztőit, mert erre alkalmat adnak.

Csuka Zoltán.

A Kalangya hirei

Értesítjük tisztelt Olvasóinkat, hogy a fozott háborus nehézségek (papirbeszerzés, munkatársaink jórészenek bevonulása, műszaki akadályok a nyomdában) stb, arra kényszerítettek bennünket, hogy a m. kir. miniszterelnökség sajtófőnökségétől a nyár folyamán folyóiratunk egy havi szüneteltetését kérjük. A Sajtófőnökség a Kalangya júl. 16. szept. 14. közötti szüneteltetését a július 3-án kelt 11.325/III. b. 1944. sz. határozatával elrendelte. Így tehát a Kalangya legközelebbi száma augusztus 15 helyett csak szeptember 15-én jelenik meg.

Olvasóink szives megértését kérjük,
teljes tisztelettel

a Kalangya közp. ügykezelése.

MUHI JÁNOS

Zombor története

A fiatal délvidéki történetíró Bácska fővárosáról, Zomborról írt hatalmas kötete az egész Délvidékre kiterjedő gazdag történelmi adattár. Muhi János munkája évtizedek óta az első történelmi mű, s ezért méltán kelt majd feltűnést.

Megrendelhető a KALANGYA kiadóhivatalában, Budapest, VII. Baross-tér 15.

Ára 36.— Pengő.

SZENTELEKY KORNÉL

HÁTRAHAGYOTT MUVEI

Sajtó alá rendezte és az egyes köteteket kísérő tanulmánnyal ellátta:

HERCEG JÁNOS

HOLNAP-HOLNAPUTÁN

(ELBESZÉLÉSEK)

KRÓNIKÁK

UTITARISZNYA (UTILEIRÁSOK)

ISOLA BELLA (REGÉNY)

UGARTÖRÉS (TANULMÁNYOK)

ÚGY FÁJ AZ ÉLET (ELBESZÉLÉSEK)

A teljes sorozat ára 42.— Pengő. Egy kötet 7.— Pengő

Megrendelhető a KALANGYA központi ügykezelésénél, Budapest, VII. Baross-tér 15.